

Anmeldelser

SAMFUNDSPLANLÆGNING
OG KONKURRENCESTAT

**Else Hansen og Leon Jespersen
(red.): Samfundsplanlægning i
1950'erne. Tradition eller tilløb?
Forvaltning, trafik, uddannelse,
fængsel, familie. København:
Museum Tusulanum 2009.
591 s. 475 kr.**

*Af Stefan Hermann, rektor,
Professionshøjskolen Metropol*

En række seniorforskere fra Statens Arkiver og en forskningsbibliotekar med specialer i forskellige gebeter har begået et vigtigt stykke forsknings- og udredningsarbejde. Ikke en lille perle, for beskeden er den ikke. Snarere en stofrig sag på små 600 sider, der rummer guldgruber af indsigter og beskrivelser af 1950'ernes administrative og politiske planlægning af fremtiden på forskellige områder. Fra økonomi, trafik over skolelovgivning, højere læreanstalter og fængselsvæsen til familiepolitik. Antologiens *leitmotif* er en afvisning af 1950'erne som et kedsommeligt og lunkent årti, der mest kan defineres ved at løbe forud for 1960'ernes brudfyldte udviklinger. Grundlaget er arkivstudier med en central placering af mestendels udvalgs-, betænkings- og kommissionsmaterialer.

Der er således ikke tale om et socio-logisk eller politologisk studium, end-

skønt det er navnlig den politiske og administrative tilrettelæggelse, planlægning og prognostisering af fremtiden på de respektive områder der er i fokus. Der er tale om historiske studier med megen nærhed til arkivmaterialet; ja, et sted nævnes navnet på en fuldmægtig Kjems som medlem af et udvalg. Historikerens biografiske interesse fornægter sig sjældent. Der er således også tale om en relativ teoriløs affære. Her testes ikke hypoteser og årsagssammenhænge eller anvendes kvantitative metoder, omend antologien bugner af relevant statistik og er righoldige på informationer. Det rummer oplagt faren for betydelig nærsynethed og mangel på perspektiv og udsyn til vor aktuelle tilstand; som banalt eksempel omregnes beløb i kr. ikke til nutidskroner, hvilket i den grad ville hjælpe på proportionsforståelsen og dermed formidlingen.

På den anden side er den kildemæssige nærhed og de omfattende beskrivende gennemgange af udvalgs- og kommissionsarbejder et vægtigt, nyttigt og indsigtsgivende mod- og medspil til samfundsvidenskabelige studier, der ofte bliver meget langsynede og savner viljen til at lade sig synke til bunds i stoffet for så at komme til overfladen igen. Man må i læsningen af flere kapitler tage sig selv i at ærgre sig over, at historiske studier som disse ikke synes at spille den rolle, de burde i f.eks. den uddannelsespolitiske og pædagogiske debat, hvor netop det hi-

storiske og kildenære synes udgrænset til fordel for enten en optagethed af evidens og samfundsvidenskabelig overvejning af pædagogiske spørgsmål eller fortsat kritisk filosofien og analysen; men begge dele uden stærk historisk og kildemæssig klangbund. Så vidt så godt.

Antologien indledes af forskningsbibliotekar Nils Bredsdorff, der beskriver udviklingen af 1950ernes forvaltningspolitik, hvor ikke mindst det af Erik Ib Schmidt ledede Det Økonomiske Sekretariat kommer til at stå uhyre centralt og forudseende. Det dominerende tema synes at være koordination, styring og sammenhæng i udviklingen af forvaltningen og den økonomiske politik, og dette havde ikke mindst Erik Ib Schmidts blik – her som på det trafikpolitiske og uddannelsespolitiske område. Det er gennemslaget ikke bare af polit'ernes indtog i forvaltningen og politikudviklingen, Bredsdorff beskriver, men også samfundsvidenskabernes vækst og udbredelse i redskaber og ikke mindst forestillinger, som f.eks. 'den samfundsøkonomiske tænke måde'. Bredsdorff har tillige en række andre ærinder, der skal behandles i artiklen; ikke mindst en nuancering af, hvorvidt den række af økonomer og politikere, der siden skulle vise at bestride indflydelsesrige poster, var bundet sammen af en keynesiansk idé om statens regulering af efterspørgslen. Bredsdorffs bidrag gennemfører en lang række diskussioner med sine kilder, i tekst og i fodnote og er vanskelig at få has på, omend den er indiskutabel oplysende og afdækkende.

Efter endt læsning spørger man sig selv: Hvad var spørgsmålet? Hvor skal vi hen med det?

Steffen Elmer Jørgensens bidrag "Velfærdsstaten sættes på hjul" analyserer og beskriver den langsigtede trafik- og infrastrukturplanlægning i Danmark i 1950'erne og perspektiverer dens følger for dagens Danmark. Det er dels en historie om planlægningsrationalitetens gennemslag, igen personificeret i Erik Ib Schmidt, der tog initiativ til, at der blev etableret et trafikøkonomisk udvalg, der kunne sikre helhed og koordination i trafik- og infrastrukturudviklingen på tværs af politiske interesser, sektorinteresser (f.eks. mellem bil og jernbane) og landsdelsbehov og ikke mindst prioritere de omfattende statslige investeringer, særligt i lyset af erhvervslivets behov. Som altid var hovedstadsområdet en sag for sig selv. Det er en interessant, oplysende og velskrevet fortælling om dels en gentagen undervurdering af bilparken og biltrafikkens vækst, dels om de fremsynede planer om den senere storebæltsbro etc. og udbygningen af vejnettet. Jørgensen skriver om det trafikøkonomiske udvalgs arbejde, at det "rummede konturerne til det meste af det transportsystem, Danmark kender i dag".

Uddannelseshistorikeren, seniorforsker Erik Nørr beskriver i sit bidrag "Hvorfor blev skoleloven af 1937 først gennemført i 1950erne og 1960erne?" folkeskolens udvikling. Nørr gør det med et eminent overblik over tidens udfordringer og skolepolitiske diskussioner. Indledningsvist gøres opmærksom på, hvor træge ændringer

i skolen kan forekomme. Afskaffelsen af det gejstlige tilsyn tog knap og nap et århundrede, de sidste bestemmelser fra 1814-anordningerne forsvandt med skoleloven af 1958, og ja, 1937-loven var kun implementeret på 35 procent af skolerne i 1957. At lærere og skoler 18 år efter 1993-loven gjorde undervisningsdifferentiering til et nøglebegreb, stadig tumler med det, forekommer nærmest som en bagatel skolehistorisk. Nørres artikel er statistisk righoldig med hensyn til børnetal, lærermangel, skolebyggerier etc. og sætter de skolepolitiske udfordringer i perspektiv og demonstrerer, hvor afgørende de daværende materielle forudsætninger for skolens udvikling var (landbrugets behov, børnetallet etc.), ligesom den minder om gamle skolepolitiske skel, vi har glemt. F.eks. at Det Radikale Venstre med Jørgen Jørgensen sammen med navnlig Venstre kæmpede mod en udvidelse af undervisningspligten. Det var Socialdemokratiets store ønske fra Borgbjerg i 1930'erne over Bomholt og frem til 1958, hvor man endelig fik et pligtigt syvende undervisningsår, omend sosterne ønskede sig et ottende også. I midten af 1950'erne var det kun Bulgarien og Holland, der blandt atten vestlige og europæiske lande kunne bryste sig af kun at friste eleverne med syv års skolegang.

Nørr slutter sin artikel med en perspektivering til navnlig de to læseplansudvalg, der på baggrund af 1958-loven udgav den så berømte blå betænkning og den mindre kendte men væsentlige røde betænkning. Hermed indvarsledes en ny epoke i

dansk pædagogik og skoletænkning. 1950'erne var en væsentlig trædesten for 1960'erne og 1970'ernes reformpædagogiske gennemslag og dominans.

Seniorforsker Else Hansen tegner i sin artikel "Masseuniversiteter på tegnebrættet?" et billede af de højere læreanstalter, der i 1950'erne gives fornyet politisk opmærksomhed i lyset af dels behovet for bedre teknisk og naturvidenskabelig forskning og arbejdskraft, dels den stigende tilstrømning af studerende, der fik et omfang, man konsekvent undervurderede og som påkaldte sig spørgsmålet om studiestøtte. Situationen har interessante affiniteter til i dag, omend den politiske kontekst end anden og den samfundsøkonomiske tyngde mindre potent. Der er også her megen instruktiv information og statistik, der udgør et perspektiv til samtiden. I 1950 blev 1,6 procent indskrevet på et universitet, i dag er det langt mere end halvdelen af en ungdomsårgang, der finder vej til de videregående uddannelser, hvoraf universiteterne optager cirka 45 procent, i runde 2011-tal knap 35.000. Eller hvad med universitetskommissionen, der i 1943 afviste at støtte de studerende med den begrundelse, at ikke for mange burde få adgang til et universitetsstudium. Man skulle nødig få for mange fra hjem uden den rigtige åndelige og kulturelle indstilling, som Else Hansen citerer kommissionen. Ikke desto mindre blev Ungdommens Uddannelsesfond vedtaget i Folketinget i 1952 med 1,5 mio. kr.

Else Hansen opsummerer et sted elegant, at planlægningen var frem-

tidsrettet, for så vidt angik den stigende politiske prioritering af og investering i den naturvidenskabelig forskning og ditto politiske styring, men var bagudrettet, når det angik adgangen til universiteterne. Som et interessant kuriosum bør det nævnes, at Thorkil Kristensen allerede i 1950'erne foreslog en anglificering af de danske universitetsuddannelser i bachelors og masters degree på en række områder. Det kom så med et par generationers forsinkelse. Universiteternes indre struktur, pædagogik og styreform var ikke på tegnebrættet i 1950'erne. Det skulle de komme i 1960'erne, og med den enorme politiske og økonomiske potensering af universiteterne det seneste årti er den diskussion næppe tilendebragt.

Peter Frandsen beskriver i sit bidrag "Ungdomsfængsel – dømt til opdragelse på ubestemt tid" grundigt diskussionerne og ændringerne i 1950'ernes straffelovsrevision og behandling af unge kriminelle. Det er således ikke livet bag tremmer og mure, der behandles, men 1950'ernes udviklingstendenser og diskussioner, der var domineret af en mindre kreds af højt estimerede jurister, ikke mindst den navnkundige Stephan Hurwitz, der i 1955 blev den første ombudsmand. Frandsen konkluderer, at eksperterne i fraværet af bl.a. et reelt politisk modspil synes at have haft "relativt frit spil" og afslutter sin glimrende artikel med dels et udblik til 1960-70'ernes diskussion af ungdomsfængslet, dels den næsten obligatoriske drøftelse af Michel Foucaults nyklassiker *Overvågning og straf. Fængslet fød-*

sel fra 1975, hvor Frandsen finder det slående, hvor præcist den deskriptive del af Foucaults analyse harmonerer med fængselsdiskussionen i Danmark i 1950'erne. Men grundlæggende var diskussionen i Danmark konservativ og relativ traditionel.

En komparativ analyse af familiepolitikken i 1950'ernes Danmark og Vesttyskland er emnet for Marren Wichmanns grundige bidrag, der er antologiens sidste ordinære kapitel. Wichmann analyserer og drøfter en lang række familiepolitiske sagsforhold – svangerskab, reproduktion, ægteskab, orlov, sociale ydelser, skatteforhold, ligestilling etc. – og demonstrerer navnlig tydelige forskelle mellem de to lande, ligesom hun demonstrerer, at 1950'erne ikke var et statisk årti i familiepolitisk henseende i hverken Danmark eller Tyskland omend de store nybrud og udviklinger først kom i slutningen af 1960'erne. Wichmann perspektiverer sin stofmættede analyse med at pege på en række paradokser i den familiepolitiske udvikling i de to land. Hvorfor slog eksempelvis liberaliseringen af ægteskabsret og svangerskabslovgivning ikke igennem i skattelovgivningen før i 1970?

Antologien afsluttes med et længere kapitel af seniorforskerne fra Statens Arkiver om 1950'ernes kommissioner og kommissionsbetænkninger.

For den alsidigt interesserede læser er *Samfundsplanlægning i 1950erne* en meget væsentlig kilde til viden og oplysning om dette lidt hengemte årti. Et samlet overblik forsøges skabt indledningsvist og i en længere konklusion

skrevet af Leon Jespersen, men det er ikke her bogen finder sin styrke. Dels er den en antologi, dels har den ikke og der arbejdes ikke med et analytisk set up eller teoretisk greb på tværs af kapitler, som bidrager til at etablere et klart og koncist overblik for læseren. Hertil er emnet for komplekst og forskningsblikket ikke skåret for det. For den specifikt interesserede læser står de enkelte kapitler med hver deres kvaliteter som meget stærke og vigtige kilder til oplysning om det pågældende emne. Ikke mindst på baggrund af et uhyre stort og grundigt arbejde med kilderne.

Ove Kaj Pedersen:
Konkurrencestaten. København:
Hans Reitzel 2011. 334 s. 298 kr.

*Af Søren Ehlers, lektor,
Institut for Uddannelse og Pædagogik
(DPU), Aarhus Universitet*

Bogen er ikke tænkt som en teoretisk fremstilling – den er ifølge Ove K. Pedersen (OKP) først og fremmest *analytisk beskrivende* – og den fremstår i en stil, hvor forfatteren optræder som jeg-person. Dvs. fremstillingen har en fortæller, og dens ni kapitler er formet som selvstændige fortællinger og forsynet med indledninger og nogle opsummeringer, (som OKP kalder *figurer*). Abstraktionsniveauet er højt, og bogens “model” med *ideer, diskurs, institution, organisation og transformation* (side 34-36) er en begrænset hjælp, når der mangler et indeks. Behovet for et indeks skyldes først og fremmest, at

bogens begreber enten er udviklet eller oversat af OKP. I givet fald ville det hjælpe læseren, hvis det engelsksprogede begreb var anført i en parentes. En anden mulighed er udarbejdelsen af noter. Fortegnelsen over litteratur er alenlang – 34 numre har OKP som forfatter eller medforfatter – og den indeholder ikke et repræsentativt udsnit af den relevante dansksprogede litteratur. Få danske studerende vil kunne håndtere 18 sider med bogtitler (især amerikanske). En løsning kunne være annoterede litteraturliste efter hvert kapitel. Der er ingen fortegnelse over policy dokumenter (kilder). OKP’s bog falder således mellem flere stole: Hverken lærebog (textbook) eller teoretisk fremstilling.

OKP er professor i *komparativ politisk økonomi* ved Department of Business and Politics under Copenhagen Business College. Oprindeligt uddannet som journalist (Danmarks Journalisthøjskole 1970) og derefter cand. scient.pol. (Københavns Universitet 1978). Som forsker er han en sjælden fugl, idet han gennem årene har bevæget sig ind og ud af danske og udenlandske (især amerikanske) universiteter. Hovedreglen i Danmark er vist, at professorer sætter sig godt til rette, når de har fået en stol. Også forskningsområdet er anderledes. Det drejer sig ikke om politologi eller om økonomisk teori, men om politisk økonomi. Dette begreb bliver diskuteret i fremstillingen (side 122), men ikke den komparative tilgang. Når OKP skriver så meget om *små åbne økonomier* som den danske, kan det undre, at han ikke foretager sammen-

ligninger inden for Norden. Det er nærliggende at stille spørgsmål som: Er alle nordiske lande blevet konkurrencestater? Er deres *strukturpolitikker* blevet udviklet på samme måde?

Den fjerde fortælling handler om, hvordan *den samfundsøkonomiske forestilling* (side 117) undergik forandringer efter anden verdenskrig: Forfatteren skildrer et langt forløb, der har medført, at nutidens beslutningstagere ikke forstår Danmark som en velfærdsstat, men som en konkurrencestat. Dette er bogens hovedsynspunkt, og omstillingen – der må forstås som et paradigmeskift inden for den politiske økonomi – medfører, at det eksisterende reservoir af policies bliver udvidet med strukturpolitikker, der skal understøtte virksomhedernes konkurrenceevne. I denne fase, der ifølge OKP begyndte først i 1990'erne, blev f.eks. arbejdsmarkedspolitik omstillet til beskæftigelsespolitik parallelt med EU's beslutning om at iværksætte Luxembourgprocessen. I den tredje fase, som danskerne ifølge forfatteren p.t. gennemlever, søger staten ved hjælp af pisk, gulerod eller overtalelse at motivere befolkningen til at levere mere og bedre arbejde. Af denne grund har beslutningstagerne ladet strukturpolitik, herunder uddannelsespolitik, rykke op på dagsordenen. OKP har imidlertid ikke fokus på uddannelse – selvom området er latent til stede i teksten (ofte forklædt som læring). Her giver det (ifølge anmelderen) mening at sammenligne med strukturpolitikken i Norge, hvor det norske embedsværk konsekvent kategoriserer uddannelsespolitik som

kompetansepolitik. Denne sprogbrug opfanger omstillingen: Konkurrencestater engagerer sig i en systematisk udvikling af kompetence – OKP bruger begrebet *færdigheder* – der omfatter hele befolkningen. Dvs. de søger at realisere det princip om *livslang læring for alle*, som OECD anbefalede i 1996. Forløbet af Danmarks valgkamp i efteråret 2011 pegede i samme retning: Uddannelsespolitik er blevet vigtigere.

Umiddelbart efter bogens indledning introduceres begrebet *institutionel konkurrenceevne*. OKP diskuterer bl.a. forholdet mellem begreberne diskurs, institution og organisation. De to første forstår han som abstrakte begreber, der er centrale for hans tænkning i institutionel konkurrenceevne, mens det tredje er konkret: En organisation defineres af OKP som en institution, der har et navn og en adresse. Når man nærlæser beskrivelsen af denne sondring, bliver det tydeligt, at der eksisterer et betydeligt overlap mellem diskurs og institution. Desuden synes diskurs at være synonymt med begrebet *forestilling* (jf. den samfundsøkonomiske forestilling).

Dernæst følger kapitlet "Transnational politik" baseret på empiriske studier, der giver læseren en god mulighed for at begribe, hvordan nationalstaten Danmark spiller sammen med EU og andre transnationale institutioner/organisationer. Efter en gennemgang af "Det politiske spil" giver OKP i "Skolen og den opportunistiske person" (det sjette kapitel) en nærmest suggestiv gennemgang af Folketingets beslutning i 2006, hvor

formålparagraffen for grundskoleområdet blev ændret, således at lovgivningen ifølge OKP kom til at stemme overens med konkurrencestatens *menneskesyn*.

Nogle administrative konsekvenser af paradigmeskiftet udfoldes i kapitlerne: “Den effektive stat”, “Den fleksible organisation” og “Det etiske øjeblik”, hvor konkurrencestatens organisation og ledelse beskrives og analyseres. Her kræver OKP for alvor noget af sine læsere, men somme tider er det værd at gøre sig umage. Forskere inden for samfundsvidenskaberne er for længst gået i gang med at studere den offentlige forvaltning af sundhedspolitik og beskæftigelsespolitik, og de påviser en radikal ændring af modellerne. Det er tankevækkende, at tilbage i 1991 blev der oprettet et institut for *Pædagogik og Uddannelsesforskning* på Danmarks Lærerhøjskole, og efter mellemspillet med dannelse af DPU – der strukturpolitisk svarer til mellemspillet med dannelsen af Centre for Videregående Uddannelser (CVU) – besluttede Aarhus Universitet i 2011 at oprette et institut for *Uddannelse og Pædagogik*. Dvs. at uddannelsesbegrebet har nu efter en snes år fået førstepladsen. Måske varsler denne ændring, at Aarhus Universitet vil beskæftige sig med den offentlige forvaltning af uddannelsesområdet?

Den danske uddannelsesverden, dvs. dens ledere og medarbejdere, har gennem en snes år oplevet en drastisk omstilling, hvor især fusioner og omstruktureringer har vendt op og ned på hverdagen. Derfor er der i disse miljøer et indlysende behov for at

kunne forstå baggrunden for det, som OKP kalder *uendelige reformer* (side 263). Måske kan resultatet af OKP’s mange udredninger sammenfattes ved at konstatere, at den danske stat reagerede på globaliseringens og vidensøkonomiens udfordringer ved at lade den politiske økonomi blive *aktivistisk*? Udfordringerne blev imødegået ved at beslutte, at systemerne skulle omstilles efter princippet om effektivitet for enhver pris. Gennemførelsen af dette princip medfører – frit efter H.P. Holst – at beslutningstagerne lader Danmark tabe indad for at kunne vinde udad. Styrkelsen af statens ydre *konkurrencekraft* synes at have betydelige indre omkostninger: Det menneskesyn, der ifølge lovgivningen skal præge forvaltningen af grundskoleområdet, er blevet revideret, og uddannelsesverdenens praktikere oplever et traditionstab.

BØRNELIV I 100 ÅR

Birgitte Svennevig:
Børneliv i hundrede år. Lyngby:
Forlaget Harald 2011. 207 s. 299 kr.

Af Ning de Coninck-Smith,
professor mso, Institut for
Uddannelse og Pædagogik (DPU),
Aarhus Universitet

At det kunne være hårdt at være barn i gamle dage er ikke i sig selv en nyhed. Med børnearbejde, høj børnedødelighed, begrænset skolegang og voksne, som sjældent havde overdreven forstand på børn – for slet ikke at tale om

de markante forskelle på høj og lav, drenge og piger.

Engang imellem kan det imidlertid være godt at få sat ord og billeder på, og det er, hvad journalisten Birgitte Svennevig har sat sig for. Gennem en effektiv udnyttelse af et stort lokalhistorisk erindrings- og billedmateriale tegnes barndommen op fra vugge til konfirmation, hvor børnene stillede op bagerst i de voksnes rækker. Vi kommer hele vejen rundt fra moderskab, kost, tøj, (doktor)leg og bolig til skolegang, børnehjem, børnearbejde, sygdom og død – fest, ferie og glade dage.

Erindringsmaterialet er godt udvalgt, stemmerne løfter sig fra siderne og bevæger læseren, ligesom hovedparten af de stort set ukendte fotografier er godt reproduceret. De supplerer teksten på udmærket vis, der er meget at se på og tale om – og mange af dem har i høj grad aktuel relevans. F.eks. et foto fra 1870 af to indsatte 10-årige i Vridsløse Statsfængsel vidner om, at det ikke er givet, hvor den kriminelle lavalder skal trækkes – hverken dengang eller i dag.

Desværre skæmmes bogen af flere faktuelle fejl. Skrammellegepladsen er fra 1943 og ikke 1942, Jægersborg Slot må være Jægerspris Slot. Mellem 1814 og frem til skoleåret 1973/74 var undervisningspligten fastsat til syv år, herefter forventedes den ni-årige folkeskole endeligt implementeret. Hvorfor forfatteren vælger at hæfte sig ved, at undervisningspligten året forinden blev sat op til otte år, når mellem 80 og 90 procent af eleverne alligevel gik i skole i samfulde ni år på dette tidspunkt, er derfor lidt af en gåde. Sidst-

nævnte forhold siger langt mere end lovgivningen om barndommens forandring, vil jeg mene. Valget afspejler den grad af selvoplevethed og manglende distance, der er over fremstillingen, når det gælder tiden efter 1945.

Man kan også undre sig over, at bogen ophører ved indgangen til 1970'erne. Mon ikke det er, fordi de lokalhistoriske arkiver endnu ikke har modtaget senere erindringer og materiale?

Der er en påfaldende hvidhed over fremstillingen. Børn på Grønland såvel som fremmedsprogede børn nævnes, men integreres ikke i den samlede fortælling.

For den læser, der vil vide mere, er der kun begrænset hjælp at hente. Sporadiske henvisninger og en kortfattet litteraturliste, som på ingen måde er repræsentativ for de mange fremstillinger af barndommens historie, der findes på markedet, er alt, hvad det er blevet til.

GRUNDSKOLEN

Peter Ussing:
Fra folkeskole til profitenhed
– tanker om en udvikling. Aalborg:
Adapta 2011. 77 s. Pris ikke oplyst.

Af Alfred Oftedal Telhaug, dr.philos.

Denne boka er skrevet av en eldre dansk skolemann. Ja, hvorfor skal jeg ikke med en gang fortelle tidsskriftets lesere at han, altså Peter Ussing, kom til verden i 1928 og at han dermed har nådd en alder av rundt regnet 83 år.

Han kan se tilbake på et langt liv som lærer, skoleinspektør, skoledirektør og fagforeningsleder. Og i denne sammenheng skal jeg ikke minst opplyse om at han også har gjort en stor innsats som forfatter/medforfatter av lærebøker og av skolehistoriske studier. I løpet av de siste 30 årene har Ussing nesten årlig publisert en ny bok eller et bidrag til en ny bok. Om hva? Jo, hele tiden om tilstanden og utviklingen i den danske skolen, først og fremst den danske folkeskolen. Han har skrevet om didaktiske emner som “samlæsning” og “Undervisning i demokrati”, men også om den danske skolen i et historisk, et samfunnsmessig og et politisk perspektiv. Han har skrevet om “Skolen for samfundet”, om “Skolen i videnssamfundet” og om “Velfærd, ret og demokrati.”

Nå har han altså på ny “kommet på banen” og denne gangen med en 70-80 siders tynn bok som har fått tittelen *Fra folkeskole til profittenhed. Tanker om en udvikling*. At hans manuskript denne gangen ikke “rekker” til mer enn 70-80 sider, kunne nok tolkes som et tegn på at den 83 år gamle kjempen så smått har begynt å måtte innse at kreftene minker. Men det er lite i bokas opplegg som tyder på noen alvorlig svekkelse. For det karakteristiske for den er at den blir mer og mer spennende for hvert nytt kapittel en tar seg igjennom. Vel, den er hele tiden sikkert disponert, velskrevet og ikke minst innholdstung. Men likevel tror jeg nok at jeg for min del først og fremst vil huske denne boka fordi den bringer meg store mengder av ny viten om dansk skoleutvikling og sko-

lepolitikk gjennom de ti til tjue siste årene. Ja, jeg får i løpet av de 25 siste sidene i Ussings bok innhentet mye av det jeg har forsømt av studier i nyere dansk skolepolitikk.

Det er den ideologiske og skolepolitiske tenkningen i Danmark gjennom etterkrigstiden som hele veien er Ussings tema. Han sier selv at hans beretning er “meget subjektiv”, men jeg for min del sjeneres lite av denne subjektiviteten. For jeg har så pass til innsikt i den internasjonale og danske skoletenkning/utvikling at jeg kan følge ham med et kritisk blikk like fram til det siste ti-årets utvikling. Jeg kjenner meg godt igjen i hans framstilling av diskusjonen i 1950-årene om den danske enhetsskolen og om danskenes noe tyskpregede tradisjonisme med spenningen mellom den lærde skolen og folkeskolen. Jeg har ikke noe å innvende mot hans framstilling av den vensteradikalismen som vant terreng fra slutten av 1960-årene, og jeg er særdeles tilfreds med at han gjør bruk av “vår egen” Torunn Lauvdal og hennes nyanserike studie fra 1993 med tittelen “Pedagogikk, politikk og byråkrati”. Jeg finner heller ikke noe å utsette på forfatterens omtale og analyse av 1980-årenes høyredreining, verken når det gjelder Thatcher eller Reagan og heller ikke når Ussing kommer til danskenes egen Poul Schlüter og ikke minst Bertel Haarder. Jeg har for min del, sammen med Rolf Th. Tønnessen, skrevet en egen bok om Haarder (*Dansk Utdanningspolitikk under Bertel Haarder 1982-1992*), så jeg har her hatt de aller beste forutsetninger for å kunne se om Ussing “holder seg

til sannheten”. Og det gjør han, men kanskje med en liten unntagelse. For han tier med Haarders kritikk av min bok, som var en kritikk han langt på vei var berettiget til å framføre: Jeg var uforsiktig og kanskje til og med usaklig da jeg gjorde Haarder mer til en vest-europeisk liberalist enn til en grundtvigianer som trodde på den desentrale styringen av skolen. Jeg undervurderte Haarders fortrolighet med den danske folkehøyskolen og dens kjærlighet til dansk kultur og historie.

Men som jeg allerede har hevdet, er det de siste 20 sidene av denne boka som gjør den så verdifull og uunværlig at jeg ikke kan anbefale den sterkt nok. For her handler det om Lissabonprosessen (år 2000) som igjen handler om de europeiske landenes frykt for egen konkurranseevne. Nå dreier det seg om et materialistisk dannelsesyn hvor de avgjørende faktorene er økonomi og konkurranseevne og dermed også det kunnskapsmessige aspektet i utdanningspolitikken. Nå handler det om de grunnleggende ferdigheter, IT-ferdigheter, fremmede språk, teknologikultur og sosiale ferdigheter. Nå handler det om faglighet, om kvalitet, om effektivitet, om tester og prøver. Høsten 2010 stilte undervisningsminister Tina Nedergaard opp følgende sju mål for dansk skoleutvikling:

1. Elever i 8. klasse skal i 2020 kunne det samme, som elevene i 9. klasse kan i dag.
2. Alle børn skal kunne læse ved utgangen af 2. klasse.
3. Færre elever skal få spesielle tilbud.

4. Danske lærere skal fremover rekrutteres blant de bedste studerende.
5. Undervisningen skal i høyere grad baseres på evidens.
6. Kvaliteten i undervisningen skal løbende utvikles.
7. Forældre og skolebetyrrelserne skal udnyttes aktivt som en viktig ressource, der inddrages i udviklingen af folkeskolen.”

Mot denne målsettingen og dens konkurranseideologi bekjenner så Ussing seg til “sammenhengskraften”. Og han definerer dette begrepet slik: “[...] sammenhengskraft er et sosialt fenomen. Der oppstår sammenhengskraft, når mennesker gjør noget sammen, gjør noget i fællesskab. [...] For folkeskolen som en kulturinstitution er det vigtigt at være med til at skabe sammenhengskraft, at være nationsbygger. Derfor skal fællesskabet omkring klassen og omkring skolen som helhed være en del af hverdagen”. Slik munner Ussings bok ut i troen på den nasjonale kulturen og på fellesskapets muligheter.

Jeg anbefaler Ussings vesle bok på det varmeste. Den er til å bli klok av, og det ikke minst fordi forfatteren forener dyp innsikt i den danske skoleutviklingen og i aktuell dansk skoleideologi med sikker kunnskap om de siste ti-årenes internasjonale skoletenkning. For en norsk leser er det ikke minst av interesse å konstatere at den danske regjering i 2010, som kan karakteriseres som konservativ og liberalistisk, legger opp en langt mer konkurranseorientert skole enn hva

dagens rød-grønne norske regering gjør. Den socialdemokratiske likhetsk-
tanke er i hvert fall for øyeblikket ster-
kere i Norge enn i Danmark.

**Poul Feldvoss: Skolen for folket.
Tårnby Kommunes skolehistorie
fra århundredskiftet til 2. verdens-
krig. Tårnby: Tårnby Kommune
2010. 230 s. Pris ikke oplyst. +**

**Ove Navntoft Enevoldsen:
Skoler i Borris. Fra sandkasse
til computer. Borris 2010:
Borris Sogns Lokalhistoriske Arkiv.
184 s. Pris ikke oplyst.**

*Af Peter Ussing Olsen, fhv.
skoledirektør i Løgstør Kommune*

Der er en tradition for, at der udgi-
ves et festskrift, når skoler holder ju-
bilæum, og det er godt, at man på den
måde standser op og ser på, hvor kom
vi fra, og hvor er vi i dag. Normalt
er den slags kun af lokal interesse og
behøver ikke at være andet og mere.
Når bogen om skoler i Borris mellem
Skjern og Herning alligevel skal anbe-
fales for en videre kreds, skyldes det,
at man her har et eksempel på, hvor-
dan den såkaldt vestjyske skoleord-
ning fungerede i et helt sogn.

Anledningen er, at de ældste byg-
ninger til Borris Skole i 2010 hav-
de stået i 100 år, og i stedet for bare
at beskrive disse 100 år har man valgt
at fortælle om sognets skolevæsen så
langt tilbage, som der har været sko-
le her. Det er der kommet en tiltalen-
de bog ud af. Den har et væld af illu-

strationer, hvoraf flere er i farver, men
man fæstner sig især ved de mange
gamle billeder. Der er et elevbillede fra
1880. Man mærker, at vi befinder os i
en egn, hvor man kunne passe på tin-
gene. Man kunne dog have ønsket sig
lidt større typer, især til kapitelover-
skrifter og mellemoverskrifter.

Den vestjyske skoleordning, der tog
hensyn til børns arbejde ved landbru-
get, indebar, at skolegangen stort set
var koncentreret i vinterhalvåret, fra
1. november til 1. maj, idet der kun
var en enkelt skoledag om somme-
ren. Det havde for så vidt hjemmel i
skoleanordningen af 1814, men bør-
nene skulle have det samme antal ti-
mer som dem, der havde helårsskole-
gang. Ordningen medførte, at der især
var behov for lærere i vintertiden, og
dermed opstod begrebet vinterlærere.
Det var ofte unge uden uddannelse,
somme tider 15-16-årige unge mænd,
der kun havde folkeskolen som bal-
last; det kunne også være lærere, der
var udgået fra vinterlærerseminariet i
Staby, og endelig var der efterhånden
også nogle med almindelige lærer-
uddannelse. Om sommeren måtte de
finde andet arbejde, bl.a. ved landbru-
get. Sommerundervisningen blev va-
retaget af de få faste lærere i sognet.

1814-anordningen havde også ta-
get højde for de problemer, der op-
stod i tyndt befolkede egne, for i § 2
tales der om både omgangsskoler og
nogle små skolehuse. Begge dele fin-
der vi eksempler på i Borris Sogn. En
skolefundats fra 1741 tilholder deg-
nen i Borris at holde skole for hele
sognet og forsyne de fjernest liggende
steder i sognet med "omløbende" læ-

rere. De gik på omgang i sognet, boede og spiste på gårdene og holdt her skole for egnens børn, i reglen en uge af gangen. I 1846 fik man en fast skole i Borris, den såkaldte degneskole, hvis opførelse beskrives meget indgående på grundlag af sogneforstanderskabets papirer. Den har afløst en tidligere skole fra 1660. Fra 1806 til 1826 var der et præstegårdsseminarium i Borris, og til det havde der været knyttet en skole. I yderområderne blev den tidligere ordning bevaret, idet man lejede sig ind på forskellige gårde, men i løbet af århundredet blev der flere steder rejst små skolehuse, og de var helt i overensstemmelse med 1814-anordningen, 2- eller 3-fags huse med en skolestue, en forstue og et kammer med plads til en seng og et bord til læreren, ved nogle af dem i loftsetagen. Han fik kosten på en af gårdene efter en nærmere fastsat pris. Det var en del af aflønningen. Disse biskoler havde som oftest et elevtal på højst 15-20, fordelt på syv årgange, der alle gik i skole samtidig.

I 1910 blev der så bygget en ny skole i Borris, der nu var blevet en stationsby. Den skulle rumme 150 elever, have tre faste lærere og en eller to vinterlærere. I sognets østlige og vestlige ende fandtes der toklassede skoler med 30-40 elever i hver, en fast lærer og en vinterlærer, og desuden var der to biskoler hver med en vinterlærer. Det vil sige, at sognet i stedet for at have en fast lærer og syv vinterlærere fik fem faste lærere og fem-seks vinterlærere. Op gennem 1900-tallet blev Borris Hovedskole udbygget, men det helt store spring kom dog først med folke-

skoleloven i 1958, hvor landområdernes skoler overalt kom på omgangshøjde med købstædernes.

Bogens undertitel, "fra sandkasse til computer", dækker den udvikling, mange skoler gennemløb. Papir var i 1800-tallet en sjælden og kostbar vare. Mange børn lærte derfor at skrive med en pind på en flad kasse forsynet med fugtigt sand. Senere fik de skifertavler og griffel. Den sidste blev i Borris taget ud af brug i 1957. I 1990 fik skolen de første computere.

Der er af de anførte citater fra sognerådets protokoller ikke noget, der tyder på, at det har været særlig påholdende og uinteressert i skolegangen. Men det var en fattig og tyndt befolket egn, og det indrettede man sig efter, så godt man kunne.

Samme år som den vestjyske stationsby Borris fik sin nye skole, drøftede man nedlæggelse af den kommunale mellemskole i sognerådet i Tårnby på Amager i den modsatte del af landet. Der var ikke råd til at opretholde den mellemskole, der var blevet oprettet nogle få år før. Det fortæller Poul Feldvoss i 3. bind af Tårnby Kommunes skolehistorie, *Skolen for folket*. Poul Feldvoss, der var søn af en tidligere skoleleder i Kastrup og selv lærer, havde planlagt en skolehistorie i fire bind, hvoraf det første er udkommet og nu også det tredje. Feldvoss nåede ikke at se den færdige bog, han døde kort forinden. Arbejdet med de to sidste bind var så langt fremme, at andre kan videreføre det.

Det er en meget smuk bog i formatet 20 x 24 cm, i stift bind og med man-

ge gode og relevante billeder. Godt papir og et meget tiltalende layout.

Ligesom Borris-bogen er dette en meget lokal bog, men den har den samme kvalitet som den anden, at kunne læses af en bredere kreds, ikke mindst fordi den giver en levende skildring af hverdagen i de danske skoler i de første fire-fem årtier af 1900-tallet.

Tårnby Kommune havde ved århundredskiftet ca. 3.500 indbyggere, heraf cirka 2.000 i Kastrup og cirka 600 i kirkebyen, der gav kommunen navn. 40 år senere var der omkring 14.000. Det var i sig selv en voldsom udvikling, men ingenting mod den, der fandt sted efter 2. verdenskrig med storlufthavn, Øresundsbro og motorveje. I 1902 var der syv lærere fordelt på fire skoler. I 1933 var der 54 lærere fordelt på tre købstadordnede skoler og fire landsbyordnede, heri medregnet den lille enklassede skole med nogle få elever på Saltholm. Ved periodens begyndelse var der en større bymæssig bebyggelse i Kastrup, men ellers var kommunen præget af landbrug og gartneri. Dette præg havde den stadig ved krigens begyndelse, omend i mindre grad. Der skete en udvikling, som også satte sit præg på folkeskolen med stærk vækst i elevtallet og skoleudvidelser og nyt skolebyggeri. Det kunne se ud, som om der var nogle sociale modsætninger mellem jordbrugerne i landområderne og folk med jævne eller små indtægter i Kastrup.

Poul Feldvoss fortæller om hver enkelt skoles udvikling og helliger mellemskolen et helt kapitel. Efter alment skolelovens vedtagelse i 1903 fik kommunen en kommunal mellem-

skole i 1907, knyttet til Kastrup Skole, men i øvrigt selvstændig. Mellemskolen var endnu ikke en del af folkeskolen. Den første elevliste viser, at et bredt udsnit af befolkningen var repræsenteret, men efter ganske få år besluttede sognerådet at nedlægge den, hvorefter den blev genoprettet i 1918. Samme år fik kommunen også en privat mellem- og realskole, der bestod indtil 1952. Mellemskolen blev i 1923 flyttet til den nybyggede Korsvejens Skole og var i den behandlede periode kommunens eneste. Den blev betragtet som "den fine skole". Det gav status at være elev eller lærer der. En tilsvarende forskel kunne man senere finde mellem lærerne ved de købstadordnede skoler og de landsbyordnede. Det var ikke anderledes her end andre steder i landet.

Forfatteren anvender et bredt kildemateriale, protokoller fra sogneråd og skolekommission, officielle skrivelser og avisreferater. Hertil kommer et stort antal breve og skriftlige beretninger fra tidligere lærere og elever, og endelig har han interviewet andre lærere og elever. Tilsammen giver det et billede af lærerkår og lærerskikkelser og af elever og skoleliv i tiden mellem århundredskiftet og den anden verdenskrig. Et billede, som rækker ud over det rent lokale.

Man synes nok, at spanskrøret optræder vel hyppigt, og man bliver slået af billederne af de store klasser, hvor der sjældent er færre end 30 elever i klassen. Den gennemsnitlige klassekvotient oplyses til at være 36, men der var klasser med mere en 40-45 elever. Det var nok også en følge af kommu-

nens vækst, men vel ikke særegent for bare Tårnby. Bogen fortæller også om fag og undervisningsplaner og skolekommissionens bedømmelse af lærerne. De var vel knap så avancerede som nutidens, men de fandtes altså.

Desuden fortæller bogen også om meget af det nye, der kom til i løbet af perioden, og som involverede især byskolen: børnehjælpsdag, skolelæge og svagbørns- og feriekolonier. Og her til kom så skolebespisning, skolehaver (mest med grøntsager) og lejrskoler.

Det gælder denne bog, som det gælder bogen om skolerne i Borris. Perioden op til 1940 var en brydningstid. Måske kan man få en fornemmelse af stilstand uden den store udvikling i undervisningsstoffet og af skolebøgerne, men der skete alligevel noget. Skolen var i bevægelse.

**Bent Vedsted Rønne (red.):
Skolefortællinger. Hertug Hans
Skole 1910-2010. Haderslev:
Historisk Arkiv for Haderslev
Kommune 2010. 131 s. 150 kr.**

*Af Søren K. Lauridsen, rektor,
forfatter, VIA University College*

Genren skolefortællinger forekommer relativt sjældent i forbindelse med skolejubilæer i dag. Jubilæumsskrifter er ofte præget af oplysninger om årstal og facts, der fortæller historien ud fra et mere videnskabeligt præg. Den foreliggende bog med skolefortællinger fra Sønderjylland, nærmere bestemt Hertug Hans Skole i Haderslev, består til gengæld udelukkende af

fortællinger fortalt af elever og medarbejdere ved skolen i anledning af at skolen kunne fejre sit 100 års jubilæum 17. oktober 2010.

Bogen er blevet til i et tæt samarbejde med Historisk Arkiv for Haderslev Kommune. Skoleleder Karsten Rudbeck Jessen skriver i et indledende kapitel om den traditionsrige skole, hvor cirka 400 elever og 50 ansatte har deres daglige virksomhed. 'Traditioner er rammen – fornyelsen er indholdet' er stadig overskriften for en skole, der både er en gammel kulturbærende skole helt tilbage fra dengang, Sønderjylland var på tyske hænder, men også har formået at forny sig, således at skolen med eksempelvis moderne undervisningsformer og en stor og moderne SFO også har et kvalitativt godt tilbud til nutidens børn og unge.

Efter indledningen består bogen af en lang række skolefortællinger, som præsenteres dekadeopdelt, således at fortællingerne er rubriceret for hvert tiår.

Vi begynder helt tilbage i 1910 den tyske tid, hvor skolen var en tysk drengekole med militærisk preussisk disciplin. Dansk var forbudt og blev straffet med spanskrøret, så det danske sprog måtte klares derhjemme sammen med familien, når de tyske lektier var læst. Efter genforeningen i 1920 blev skolen en dansk drengeskole – dog uden at disciplinen ændredes væsentligt. Men nu er det danske sange, der synges, og det er det danske sprog, der tales og skrives i skolen.

'Jeg lærte fire vigtige ting i skolen: flid, ærlighed, hjælpsomhed og gudsfrygt' skriver Mathias Sørensen

(1907-2007) i sin fortælling. De religiøse værdier udmøntet gennem bibelhistorien var centrale for børnene i 1920'erne og 1930'erne, og således var det også på Hertug Hans Skole, hvilket flere fortællinger vidner om, men også datidens gængse moralbegreber spiller naturligvis en rolle.

Fra 1930 blev skolen også en pigeskole. Marie Torp (f. 1924) fortæller om spændingen den første skoledag 1. april 1930, om de første bøger, sangtimerne, håndgerning og frikvartererne. Netop i Sønderjylland og så kort tid efter genforeningen spillede de danske sange en stor rolle, hvilket mange fortællinger beretter om. Det samme gælder gymnastik suppleret med svømning i Haderslev Dam. En anden central begivenhed var det årlige kongebesøg, som fandt sted hvert forår i 20'erne og 30'erne. Kongen, Christian 10., ønskede at fastholde en tæt forbindelse til Sønderjylland netop efter genforeningen, og flere børn fortæller om, at hele skolen var med ude i byen ved det årlige besøg. En anden udløber af det nationale var deltagelse i det årlige flagtog gennem byen på Valdemarsdag.

Skolefortællingerne rummer også portrætter af nogle af de mest afholdte lærere og skoleledere. Skolens første 'overlærer' var August Hansen. Om ham fortælles det, at han havde en 'løs hånd'. Hans afløser er Signe Tørsleff, som var skoleleder til langt op mod 2. verdenskrig. Der er flere fine skildringer af lærerne. En af de mere maleriske, som forekommer i flere fortællinger, er gymnastiklæreren Rask Raskesen Kjær, som bliver kaldt 'Ritch-

Ratch'. Bogen er i øvrigt ikke forsynet med en systematisk oversigt over skoleledere og lærere.

Under besættelsen bruges skolens bygninger af besættelsesmagten, så de indskrevne børn må tage til takke med en sparsom undervisning i dansk og regning rundt om på byens andre skoler. Men efter krigen begynder skolen igen, og allerede i 1950'erne var integration af flygtninge fra Ungarn et centralt element i skolens liv. I 1960'erne kommer de kreative fag frem, der kommer større elevaktivitet, og det udmønter sig bl.a. i udgivelse af et elevblad. Skolen udvides med ny gymnastiksal, nyt sanglokale og formningslokale med brændeovn til keramik.

I fortællingerne fra de seneste årtier er elevfortællingerne suppleret med fortællinger af tidligere og nuværende undervisere. Flere lærerprofiler bliver trukket frem, men også billeder af en udvikling, som viser Hertug Hans Skole som et moderne kultursted, hvor der i en periode er filmklub, frimærkeklub, jazzband, malegruppe og en patchwork-gruppe. It og de nye elektroniske multimedier kommer ind på skolen med lærer- og elev-intra, og nye aktivitetsformer med tværgående projektuger dukker op. Skolen har således hvert år en såkaldt HHS-uge, hvor alle elever arbejder sammen på tværs af klasser og niveau. Skolen er fortsat tæt forbundet med byen Haderslev og medvirkede således meget aktivt ved byjubilaet i 1992.

SFO'en blev oprettet i 1986 og senere udvidet betydeligt med egne bygninger. I dag er der i SFO'en 138 børn og

10 ansatte pædagoger. Brugerforeningen har de sidste mange år også spillet en væsentlig rolle for ikke mindst det sociale liv omkring skolen. Det er her, forældrene er med til at fastlægge fællesspisninger og ikke mindst aktiviteter omkring fastelavn og jul.

Ud over skolefortællingerne rummer bogen også en lang række fotos og illustrationer. Der er naturligvis fotos af elever og lærere og ikke mindst deres medvirken ved forskellige begivenheder, men der er også interessante faksimile-gengivelser af karakterbøger fra 1930'erne, skemaer, ordensregler, penalhuse osv. Desuden er hvert årti rammet ind af en række vignetter tegnet af kunstneren og skolens tidligere formningslærer Jørn Bjerre.

En smuk og anderledes jubilæumsbog, der kan læses med stor glæde.

Christian Larsen (red.):
Realskolen gennem 200 år – kundskaber og erhvervsforberedelse.
København: Danmarks Privatskoleforening 2010. 2 bind (446+505 s.).
450 kr.

*Af Peter Ussing Olsen, flv.
skoledirektør i Løgstør Kommune*

Danmarks Privatskoleforening har efter flere års forberedelser udgivet et tobinds værk om den danske realskole, *Realskolen gennem 200 år – kundskaber og erhvervsforberedelse*. Det er et imponerende værk i coffee table-format, 22 x 28 cm, trykt på fint papir, en smuk og rolig layout og gennemillustreret med ældre og nyere billeder,

relevante portrætter og humoristiske tegninger. Jeg blev helt nostalgisk, da jeg på side 380 i bind 1 fandt Bornæs' karakterudregningsapparat. Det lærte jeg aldrig selv at bruge, men havde heldigvis en viceinspektør, der klarede den slags i hovedet, indtil han opfandt et computerprogram. En realeksamen var nemlig en alvorlig sag.

Ikke mindre imponerende er indholdet. Her har nogle af landets bedste uddannelsesforskere skrevet et værk, der bliver stående. Der er ikke mange hjørner, som ikke har været besøgt, og der er ikke mange vinkler, der ikke er benyttet. Det skulle da lige være elevernes fiskeperspektiv. Det videnskabelige er i orden, og det hele er skrevet i et smukt og forståeligt sprog.

Men realskolen fortjener også et sådant værk. Nok taler vi om en skoleform med stærkt klassepræg – for som et par piger sagde engang i 1960'erne: "Vi vil ikke i realen, for den er for "de fine"." Vist så, men realskolen, ofte den private, var gennem mange år stationsbyernes og landdistrikternes eneste mulighed for mobilitet i samfundet. Og så var der vel klasseforskelle. Vi følte os da lidt bedre end kommuneskolens unger, selvom de bankede os i fodbold.

Her har vi beretningen om en skoleform, der begyndte spredt og søgende, stivnede i paratviden, og som endte med at sætte sit præg på børneskolen så helt og afgørende, at man næsten må sige, at den ved at forsvinde erobrede folkeskolen.

De to bind er disponeret med følgende hovedafsnit: I. Introduktion, II.

Den internationale orientering, III. Realskolen i debat og lovgivning, IV. Tilsynet med realskolen, V. Realskolen som eksamensskole, VI. Realskolens økonomi, VII. Realskolens ideologiske, pædagogiske og faglige indhold, VIII. Realskolens mennesker, IX. Realskolen og lokalsamfundet, X. Realskoleforeningerne og XI. Afslutning. Hertil kommer så bilag og et summary/Überblick på engelsk og tysk samt kilder (cirka 30 sider), registre og forfatterpræsentation.

Hvert hovedafsnit er delt i flere kapitler, 30 i alt. Man ser altså, at forfatterne er kommet ganske godt rundt om emnet. Nogle gentagelser undgås ikke, men de føles ikke som forkerter, fordi synsvinklen skifter.

Realskolen har sin rod i oplysnings-tiden og den tidlige industrialisme. Derved er den også et modstykke eller en parallel til den lærde skole, latinskolen. Med dette udgangspunkt imødekom de første realskoler et dobbelt behov, dels kundskabsformidling og erhvervsforberedelse, dels almen dannelse. Det er for så vidt interessant at se, at dannelsesformålet spillede så stor en rolle, som tilfældet er. Det er vel egentlig ikke det, de fleste gamle "realister" hæfter sig ved. Den lærde skoles dannelsesideal var at hente dels i den religiøse forankring, dels i den klassiske oldtid og fik med nyhumanismen i 1830'erne denne forankring kraftigt slået fast.

Realskolens dannelsesgrundlag var groft forklaret kundskaber af praktisk karakter, den reale viden om den verden, der omgiver os, og som børn og

unge skal lære at begå sig i. Dermed var der ikke noget modsætningsforhold mellem dens opdragende funktion og dens uddannelsesformål. Det er vel rimeligt at sige, at dannelsen kom af den viden, der blev bibragt eleverne.

Udenfor stod almueskolen, som senere blev til folkeskolen. Oplysningspædagogerne havde forsøgt at give den et bredere dannelsesmål, men det religiøse grundlag blev fastholdt med anordningerne i 1814.

I 1787 blev de første danske realskoler oprettet i København: Efterslægtsselskabet Skole, Borgerdydselskabets Skole og J.Cl. Thodes Døtreskole. Fire år tidligere havde Norge fået sin, Trondheims Borgerlige Realskole. De angav i mange henseender den linje, som realskolerne længe kom til at følge, at give borgerskabets børn reale kundskaber, dvs. i matematik, naturlære og fremmedsprog, der kom dem til gode i deres fremtidige virke i samfundet, og de skulle danne dem som mennesker.

Skolerne havde et udenlandsk forbillede, og det skildrer Susanne Wiborg, mens Echard Bodenstien skriver om den tyske realskoletradition i Danmark og forklarer, at realfagernes stilling var stærkt påvirket af tyske pietistiske strømninger, af filantropierne og forskellige reformer i 1800-tallets Preussen og senere af reformpædagogikken i mellemkrigstiden.

Susanne Wiborg inddrager også britiske og franske påvirkninger, og hun giver dels en borgerlig, dels en statslig forklaring på oprettelsen af re-

alskoler. Staten fik en interesse i at få veluddannede medarbejdere i de institutioner, der voksede frem i 1800-tallet, og ud fra en borgerlig betragtning var der behov for en god uddannelse af dem, der skulle arbejde inden for handel og omsætning. For så vidt også af dem, der skulle indtage ledende stillinger inden for industrien. Realskolen fremtræder tidsmæssigt nok som et produkt af industrialiseringen, men som Susanne Wiborg nævner, kan det problematiseres, om realskolen bør ansues som et direkte resultat af industrialiseringen.

Realskolen og industrialiseringen havde formentlig et fælles udgangspunkt i et nyt syn på naturvidenskab, og det er blandt andet det, der gør realskolen forskellig fra latinskolen. Naturvidenskab blev et dannelsesideal for det borgerskab, der voksede frem med udviklingen af industri og handel, og betingede på sin vis den stilling, realfagene fik.

I det store og centrale afsnit, *Realskolen i debat og lovgivning*, indleder Christian Larsen med en gennemgang af perioden 1814-1923, det vil sige realskolens udviklings- og vækstår. Herefter fortsætter Erik Nørr med mellem- og realskolens storhedstid og fald, 1923-58, og Signe Holm-Larsen med perioden 1958-2010, realskolens afskaffelse og videreførelse. Det er cirka 160 sider meget væsentlig og grundig uddannelseshistorie, når den er bedst, i det væsentlige samlet omkring struktur og de forskellige former for undervisning i realfagene. Netop denne koncentration medfører, at man i hvert fald i det første kapitel savner

et udblik til den udvikling, folkeskolen gennemløb eller ikke gennemløb. Realeleverne udgjorde trods alt kun et lille mindretal af de skolesøgende, om end deres antal steg hen mod år 1900.

Skoleanordningen for købstæderne af 1814 indeholdt et kapitel om borgerlige realskoler for drenge. Det fik ikke umiddelbart nogen særlig betydning grundet konjunkturerne efter Englandskrigen 1807-14, men da de bedredes omkring 1830, og borgerskabet i stænderforsamlingerne fik et forum for deres anskuelser, kom skolespørgsmålet frem igen med navne som Knud Gad, Tage Algreen-Ussing og P.C. Stenersen Gad samt biskop J.P. Mynster, der hver på sin vis gjorde gældende, at der manglede en skole for de børn og unge, der ville søge deres næring som købmænd, håndværkere og fabrikanter. De politiske bestræbelser gik i retning af dels en forbedring af købstædernes skoler og dels oprettelse af realskoler, og her savner jeg lidt om købstædernes skole, selvom det naturligvis ikke er bogens ærinde.

En skrivelse fra Danske Kancelli i 1838 (se II, s. 258) opfordrede til oprettelse af højere borgerskoler, hvormed grunden muligvis blev lagt til de kommunale betalingsskoler, der blev skilt fra almueskolerne, der blev fri-skoler eller fattigskoler. Dermed fik vi en segregering af eleverne, der holdt sig i 150 år. Betalingsskolerne kunne give en bedre undervisning og have færre elever i klasserne, men vi mangler en undersøgelse af deres sammenhæng med realskolerne.

I takt med den naturvidenskabelige og tekniske udvikling blev der

brug for en ungdomsuddannelse, som den lærde skole ikke kunne eller ville give, og her kom realskolen ind i billedet med en undervisning, der kunne forberede til optagelse på Polyteknisk Læreanstalt og til uddannelse af farmaceuter, førstfolk og veterinærer. Det blev uden for København i første omgang til realskoler i Aarhus, Odense og Helsingør. Nogle enkelte lærde skoler optog realundervisning, og der kom realskoler i flere byer, så man kom til at operere med fire forskellige realeksaminer.

Indtil det tidspunkt, hvor industrialiseringen for alvor satte ind, har det kun været et fåtal af unge, der aflagde disse eksamener, men i århundredets sidste fjerdedel steg behovet, og nu var det især etaterne og kontorerne, der fremkaldte det.

I 1881 blev de fire eksamensformer slået sammen til én, almindelig forbedelseseksamen eller præliminæreksamen. Året efter fik piger adgang til at tage den.

Tiden op til år 1900 blev vækstår med oprettelse af såvel private som kommunale realskoler, og med alment skoleloven 1903 blev der skabt et sammenhængende skolesystem fra folkeskolens første klasse til 3. gymnasieklasse, den vertikale enhedsskole, og der gøres i værkets 1. del grundigt rede for såvel debatten forud som det politiske forarbejde, der resulterede i en fireårig mellemskole med eksamen og overbygget med en etårig realklasse, der blev afsluttet med realeksamen. Mange steder blev præliminæreksamen opretholdt. Den forsvandt først med loven i 1958.

Med folkeskoleloven i 1937 blev mellem- og realskolen del af folkeskolesystemet, og fra da er realskolens historie en del af folkeskolens. Der var stadig syv års undervisningspligt. Mellemskolen begyndte på 6. klassetrin og omfattede en to- eller treårig eksamensfri mellemskole og den fireårige eksamensmellemskole. Betegnelsen var dog nok mest af kosmetisk karakter, og eksamensafdelingen blev uhyre populær, og det kvalte den.

Landdistrikterne fulgte først med efter krigen, da behovet for udvidet undervisning steg i takt med afvandingen fra landbruget. Det er blandt andet hensynet til landområderne med de mange nye centralskoler, der frem kaldte lovændringen i 1958, foreløbig og indtil 1972 med en syv års undervisningspligt, en "mild" deling eller ingen deling på 6. og 7. klassetrin, derefter en treårig realafdeling, der sluttede med realeksamen, og frivillige 8. og 9. klasser, senere også 10. klasser med mulighed for statskontrollerede prøver efter 9. og 10. klasse.

Med folkeskoleloven 1975 forsvandt realafdelingen til fordel for en horisontal enhedsskole, hvor nogle fag (de oprindelige realfag) blev niveaudelt med tilsvarende prøver. I 1993 forsvandt også niveaudelingen, og prøvesystemet er senere ændret til 9. klasseprøven og 10. klasseprøven.

Denne skøjten hen over strukturudviklingen er naturligvis ikke noget, der blot nærmer sig et referat af bogens grundige gennemgang, men den kan måske antyde, at realundervisningen fra med social slagside at være forbeholdt nogle få procent af en elev-

årgang endte med ikke bare at være integreret i folkeskolen, men at være selve hovedindtrykket af folkeskolens undervisning, og det er derfor meget forståeligt, at der i bogen gøres meget ud af at påvise, at realeksamensniveauet er fastholdt i de 10. klasseprøver, der nu aflægges af cirka halvdelen af en elevårgang, mens de andre går til andre ungdomsuddannelser. Denne interesse ligger i tiden, for der er jo stadig mennesker, der drømmer tilbage til den segregerede skole. Op gennem 1900-tallet har realskolen været et betydeligt løft af ikke bare børneskolen, men af hele folkeoplysningen.

Dette hænger også sammen med den alvor, der har præget eksamens- og prøvesystemet. Det handler hovedafsnit IV *Tilsynet med realskolen* og hovedafsnit V *Realskolen som eksamensskole* om, hvor skrivearbejdet har været fordelt mellem Harry Haue, Erik Nørr og Signe Holm-Lassen, så mænd bare 185 sider.

Udenforstående kan godt tabe pusten over det store tilsynsapparat, der blev sat i værk af hensyn til de i begyndelsen få eksaminander. Men der er ingen tvivl om, at det store apparat skabte respekt om realeksamen, den gav anseelse og selve eksamenen en høj kvalitet. Det har også præget skolens hverdag og skabt nogle højtidelige stunder, når eleverne var anbragt i gymnastiksalen eller aulaen ved deres enkeltmandsborde i behørig indbyrdes afstand, og man havde fået anbragt colaflasken og et par bananer, mens stillheden næsten var trykkende, så man forsøgte at befri sig for nervø-

siteten ved at studere de slidte skriveunderlag, hvor tidligere elever havde efterladt visdomsord som "Kilroy was here" eller "Hvis dette er døden, så frygt ikke Furreby-Møller". Skolelederens alvor forplantede sig, mens han så ud over forsamlingen. Jo, de er der alle sammen, og ikke som sidste år, hvor Gitte sov over sig og måtte indberettes til ministeriet. Der skottes op til uret, mens skolelederen sprætter den brune kuvert med den røde oblat op. På slaget tages opgaverne frem, og snydepasserne får travlt med at dele ud. Har alle fået en opgave? Godt. Så må I begynde og held og lykke med arbejdet!

I det lille 14. kapitel fortæller Erik Nørr om realskolen uden for landets grænser, Færøerne, Grønland, Dansk Vestindien og i Sverige under besættelsen – og noget så eksotisk som en realskole for missionærbørn i Kina.

Mens det første bind handler om struktur og rammer, går andet bind inden for skolens mure. Først med en gennemgang ved Christian Larsen om det ikke uvæsentlige emne, de private skolers økonomi, der nok var realskolens akilleshæl, for af den afhang ikke bare skolens udstyr, men også muligheden for at tiltrække kvalificerede lærerkræfter. Og samtidig var forældrebetalingen med til at fastholde dens karakter af klassepræg.

Det meget væsentlige hovedafsnit VII hedder *Realskolens ideologiske, pædagogiske og faglige indhold* og indledes med et kapitel af Rasmus Glenthøj, der behandler borgerdyd og fædrelandskærlighed i den danske re-

alskole, med andre ord det ideologiske grundlag for de første realskoler.

Herefter fortsætter Harry Haue med emnet dannelse og almindannelse – realskolens dannelseskoncept. Her uddybes noget af det, som har været fremme i tidligere kapitler, nemlig realskolens intentioner om at være almindannende. Det har været realskolen meget om at gøre som selvstændig skoleform, at definere en kulturel overbygning, der kunne skille den ud fra den lærde skole med den klassiske dannelse og fra folkeskolen med den religiøst fundere almuepræg. Den ville ikke bare have en nytteværdi, den ville tjene et dannelsesformål. Derfor er dette kapitel vigtigt, når man vil have klarhed over realskolens selvforståelse, som den var i hvert fald i dens tidlige faser.

I to kapitler beskæftiger Åse Højlund Nielsen sig med pigeskolerne og pigernes undervisning, hvor hun blandt andet ser på datidens syn på, hvad piger kunne lære og ikke lære, navnlig matematik, og hvornår deres fysiologi tillod dem at gå til eksamen, nemlig et år senere end drengene. Desuden får vi nogle portrætter af markante kvindeskikkelser, der havde mulighed for og evner til at være anderledes innovative end deres mandlige kolleger.

Det er også Åse Højlund Nielsen, der afslutter hovedafsnittet med et kapitel om *Realfag, realskolefag og realskolefaglighed*. Det omtaler bl.a. vægtningen af de forskellige fag til forskellige tider og samles sig derefter om en behandling af regning/matematik og fremmedsprog og diskussionerne

om fagenes betydning for formal dannelse, påvirket af latinskolen, kontra deres nytteværdi, det vil sige realskolen som erhvervsforberedende skole. Man havde gerne set denne behandling illustreret gennem en analyse af skiftende tiders lærebøger, for i skolestuen var der næppe tvivl om, at nytteværdien talte mest. Det gjaldt i hvert fald faget regning, for der er vel aldrig blevet solgt flere aktier og obligationer, diskonteret flere vekslers og blandet mere kaffe end i de danske mellem- og realskoleklasser.

Det ligger formentlig uden for værkets rammer i denne hverdag at inddrage fagenes udvikling, for eksempel i form af en undersøgelse af, hvad der blevet opgivet som pensum ved eksamener og statskontrollerede prøver. Pensaopgivelserne findes i Undervisningsministeriet og skal studeres der. På baggrund af nutidens opmærksomhed omkring kulturhistorisk belæring kunne de måske være interessant at se, hvordan fag som historie og især dansk har ændret sig gennem tiden.

Åse Højlund Nielsen siger i sin konkluderende afslutning: "Af realskolens dobbelte sigte er det det almindannende, der er blevet tilbage." Det har naturligvis sammenhæng med det forhold, at folkeskolen er en grundskole for videre uddannelse. "Realskolens dobbeltrettede sigte ... forsvandt med enhedsskolens fremmarch." (II, s.155)

Hovedafsnit VIII hedder *Realskolens mennesker* og skrives af Keld Grønder-Hansen, Christian Larsen og Åse Højlund Nielsen. I tre kapitler be-

skæftiger den første sig med realskolens ledere, lære og elever. Normalt påkalder lederne sig ikke skolehistorisk opmærksomhed. Her er der dog den særlige grund, at vi har at gøre med en meget sammensat ledergruppe med stor forskel på private og kommunalt ansatte ledere. De private fylder meget, og det skyldes bl.a., at de også skulle være økonomer og "købmænd", der skaffede elever til deres skole. De havde også større frihedsgrader som ledere. De kommunale ledere var i højere grad embedsmænd, styret af regler ovenfra. Der var dog også den forskel, at de var indtil cirka 1970 kongeligt udnævnte – efter en omhyggelig udvælgelsesprocedure. Lederne var en broget flok, især inden for den private skole, oprindeligt med mange akademikere iblandt, og bogen giver en række portrætter af meget markante personligheder, mest fra de private skoler. Forfatteren mener, at der stadig er forskelle på den private leder og den kommunalt ansatte, men den bliver stadig mindre, fordi også den private ledes arbejde er blevet mere bureaukratiseret, mens den kommunale får mere synlighed, og der stilles krav om at evne økonomisk ledelse.

I kapitlet om realskolelærerne gør Keld Grinder-Hansen grundigt rede for lærernes uddannelsesmæssige baggrund, for rekrutteringen var ikke så ligetil og meget afhængig af, hvilken skoleform der var tale om, privatskole, gymnasium med mellem- og realskole eller en kommunal skole. Læreruddannelsen på seminarierne var længe kun baseret på folkeskolen. Derfor var der mange akademikere, ikke bare på

gymnasierne, men også på de private skoler. Det medvirkede også til, at mellem- og realskolelæreren blev faglærer. Den praksisbaserede faglærer, kalder Grinder-Hansen rollen: "Den praksisbaserede faglærer delte sin arbejdsindsats mellem undervisning og faglige studier, og han/hun markerede sig sjældent i det offentlige samfundsliv uden for realskolen." (II, s. 207). At der engang var en statusforskel mellem lærerne i mellem- og realskolen og folkeskolens øvrige lærere, fremgår af et lille afsnit om løn- og ansættelsesforhold, og det skabte bl.a. nogle problemer i Danmarks Lærerforening.

I et følgende kapitel gør Christian Larsen rede for realskolelærernes uddannelsesmuligheder med bl.a. vægt på omtale af Den Danske Realskoles Seminarium 1907-19. Uddannelsen var gennem hele perioden et problematisk område og fandt vel først sin løsning, der læreruddannelsen på seminarierne kom til at omfatte uddannelse og eksamen i linjefag.

Keld Grinder-Hansen anlægger i kapitlet "Han tog realen med" et elevsynspunkt. Vi får en gennemgang af elevernes sociale baggrund og nogle personlige erindringer af kendte og ukendte mennesker, både af negativ og positiv art, og begge dele dækker sikkert meget godt kendsgerningerne.

Realskolen begyndte som borger-skabets skole, og den havde vel hele sin levetid sociale skævheder, der nok blev mindre, men aldrig helt forsvandt. Skævhederne var størst i gymnasiernes mellem- og realskoleafdelinger og mindst i folkeskolens. Ejendomme-

ligt nok inddrages ikke Socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelser fra tiden omkring 1970. Resultaterne her var ellers vigtige argumenter for enhedsskolen og således med til at give realafdelingerne dødsstødet.

En sammenligning mellem eleverne i de private skoler og de offentlige konkluderer i, at der er mere, der forbinder eleverne i de to skoleformer, end der adskiller dem. Det er på det værdimæssige plan, at der er forskel på elevernes baggrund. – Og værdi kan være så meget, lige fra snobberi til pædagogiske holdninger og trivselsbetragtninger. Det er så min påstand, ikke bogens.

Til realskolens mennesker hører også forældrene, og det emne tager Åse Højlund Nielsen sig af, dels med en kortfattet oversigt over den formaliserede forældreindflydelse i folkeskolen gennem forældreråd og skolenævn, dels og nok så interessant de forskellige skole-hjem-relationer i den private skolesektor. Da privatskolerne også bygger på forældrebetaling, har der været et naturligt interessegrundlag. Mange af skolerne var desuden forældrejede. Forfatteren skildrer desuden de diskussioner, der kunne opstå omkring forældreindflydelse kontra bestyrermagt. Men for begge parter lå der en begrænsning i det statslige tilsyn med undervisning og eksamener. Bagved ligger der også nogle ændringer i den almindelige opfattelse af forældres indflydelse på deres børns skolegang.

Den sidste halvdel af anden del af værket optages foruden registre, lit-

teratur mv. af to store afsnit, det ene om *Realskolen og lokalsamfundet*, det andet om realskolens foreninger, af Christian Larsen. Det førstnævnte indledes med et kapitel af Christian Larsen, der skildrer de private skoler i Randers, Esbjerg og Jyderup, hvorefter han sammen med Erik Nørr har udarbejdet en fortegnelse over de mere end 800 skoler, der har kunnet afholde realeksamen indtil 1963.

Det sidste ord får formanden for Danmarks Privatskoleforening, Kurt Ernst, med *Spor efter realskolen i tidens privatskole*. Han trækker nok nogle aktuelle problemer frem, men fastholder også realskolens oprindelige grundlag, dannelse og faglighed. Den private skole er en holdningsskole i stadig bevægelse.

For en gammel folkeskolemand er det vigtigste spor, som realskolen har sat, nok det høje undervisningsniveau, som grundskolen, både folkeskolen og de private skoler, befinder sig på.

Jeg ved godt, at det nærmer sig nationalblasfemi, og de er vel også inkommensurable størrelser. Vi har i mange år betragtet højskolerne som vort vigtigste bidrag til folkeoplysningen – og vel også med god ret i det gamle landbosamfund. Mon dog ikke vi skal til at betragte realskolerne på samme måde og med samme gode ret. Deres indflydelse på folkeoplysningen har været en anden, men de har indiskutabelt haft deres betydning for oplysning og dannelse, selvom vort dannelsesbegreb i dag ikke kan nøjes med bare at omfatte viden og faglighed. I børnebladet *Fritiden* var der i slutningen

af 1930'erne en serie, der hed "Realister", med mottoet "Aldrig færdig – altid på vej"; og det kunne fortsat godt være den dannelse, arbejdet med fagene skal give som resultat.

Der er grund til at være taknemmelig for værk som det værk, der her er anmeldt. Det skal ikke ligge på kaffebordet og tage sig ud. Det skal læses og give anledning til samtale og debat.

FRISKOLEN

Sune Bugge Sørensen og Holger D. Odgaard Pedersen (red.): Ferritslev Friskole. 2. november, 1859-2009. En fortælling om friskoleånden, Thyge Hansen og Ferritslev Friskole gennem 150 år. Ferritslev: Ferritslev Friskole 2009. 111 s. Pris ikke oplyst.

*Af Ove Korsgaard, professor,
Institut for Uddannelse og Pædagogik
(DPU), Aarhus Universitet*

Derfor kun fremad i Jesu navn. – Jubilæumsskriftet har fokus på oprettelsen og de første år af Ferritslev Friskoles historie for til slut at springe frem til de sidste 25 år. Den mellemliggende periode er beskrevet i det jubilæumsskrift, der blev udgivet i forbindelse med 125 års-jubilæet. Jubilæumsskriftet består for en stor dels vedkommende af breve og artikler, som er gravet frem af arkiver af Holger Pedersen, der er lærer ved Ferritslev Friskole. Hensigten med jubilæumsskriftet er, som der står i forordet, "at bevæge og røre alle, der på en eller anden måde har tilknyt-

ning til skolen". Men selv om dette jubilæumsskrift – som så mange andre – mere er beregnet til indvortes end udvortes brug, har skriftet alligevel offentlig interesse. Holger Pedersen har nemlig gravet et omfattende materiale frem, som ikke kun fortæller om Ferritslev Friskole, men også om de mange tråde, der kan trækkes fra friskolen til Ryslinge Valgmenighed, Vallekilde Højskole, Askov Højskole m.fl. Ligeledes møder man en række af de store navne inden for den grundtvigske bevægelse: Vilhelm Birkedal, Christen Kold, Peder Larsen Skræppenborg, Ernst Trier m.fl. Men det, der i særlig grad gør dette jubilæumsskrift interessant, er mødet med bonden Thyge Hansen. Han er repræsentant for den folkelige elite, som udgør bindeledet mellem 'de store' og almuefolket.

Hovedpersonen i jubilæumsbogen er som sagt gårdejer Thyge Hansen. Han blev født 2. februar 1816 og døde 18. juli 1906. Han blev gift med Johanne Marie Rasmusdatter og købte i 1846 udflyttergården "Skovgård", der var på 50 tdr. land. Denne gård kom gennem årtier til at udgøre rammen om møder, sammenkomster og fester for personer, der tilsluttede sig den grundtvigske bevægelse på Midt-fyn. Da Vilhelm Birkedal blev præst i Ryslinge i 1849, var Thyge Hansen en af de første til at søge til sognekirken i Ryslinge for at høre ham prædike, og han blev fuldstændig bjergtaget af alt det nye, han mødte og oplevede.

Thyge Hansen mødte også Christen Kold, da han i 1849 kom til Ryslinge som huslærer hos Birkedal. Da han en dag med glød og begejstring fortalte

Kold om sine mange fremtidsplaner, stod Kold roligt og hørte på ham. Da han var færdig, sagde Kold: "De kan lektien, Thyge!" og vendte sig og gik. Thyge var målløs – og blev vred. Men han tog åbenbart replikken til sig. For senere sagde man om Thyge: "Når de (andre friskolefolk) var ved at fortabe sig i deres grebethed, da forstod Thyge at forene åndelige og timelige interesser". Thyge Hansen var en dygtig bonde, han var således en af de første, der anskaffede sig et tærskværk og brugte kunstgødning på sine marker.

Senere oprettede Kold – på opfordring af blandt andet Grundtvig – den første højskole i 1851 i Ryslinge med 15 unge drenge som elever. (I virkeligheden burde man kalde skolen en efterskole, idet ingen af eleverne var over 15 år). Men allerede året efter flyttede Kold til Dalby på Hindsholm på grund af uoverensstemmelser mellem Kold og Birkedal. Der var ikke plads til to egoer af den kaliber i samme by. De nye åndelige strømninger medførte heller ikke fred og fordragelighed i Ferritslev. Som så mange andre steder i landet medførte grundtvigianismen også strid og brud. Da Thyge Hansen løste sognebånd til Birkedal i Ryslinge, blev han temmelig ugleset i landsbyen, han blev hånet og spottet af de faste bymænd, og mere end en gang blev der kastet sten efter ham, når han kørte gennem Ferritslev by for at komme i kirke i Ryslinge. Og da han, sammen med fire andre familier, søgte at få gang i en friskole for deres børn, måtte han høre megen hån fra folk og øvrighed. Sognepræsten i Rolfsted, provst Rohmann,

var stor modstander af både friskolen i Ferritslev og valgmenigheden i Ryslinge. En søndag Thyge Hansen var i Rolfsted Kirke, prædikede Rohmann om de falske profeter og sagde da, at de falske profeter i tiden stiftede valgmenigheder og friskoler. Adressen var tydelig nok. Folk vendte sig om i kirkestolene og kiggede på Thyge Hansen. Selvom han udadtil tog det roligt, blev han alligevel beklemt ved situationen. Men, fortælles det i jubilæumsskriftet, modet kom tilbage, da den landskendte vækkelsesprædikant Peder Larsen Skræppenborg kom kørende ind i gården, mens han sang salmen "Fremad er verdens vilde røst". Netop da vognen holdt for døren, lød sidste vers: "Derfor kun fremad i Jesu Navn; / Så går det og hjemad tillige. / Da er hver glæde og hvert et savn / Et trin på vor himmelstige".

Thyge Hansen var her og der og alle vegne. Han var for eksempel formand for valgmenigheden i Ryslinge i en længere årrække, han var en af de ledende kræfter i den indsamling, der foregik i forbindelse med etableringen af Askov Højskole i 1865. Han havde nære relationer til Ernst Trier, der åbnede Vallekilde Højskole samme år. Trier sendte karle fra højskolen over til Thyge Hansen og hans gård, og Thyge Hansen sendte unge mennesker fra egnen over til Trier som elever på hans højskole. I jubilæumsbogen er der optrykt en række interessante breve, som Ernst Trier og Thyge Hansen skrev til hinanden.

Sammen med fire andre familier tog Thyge Hansen og hans kone, som sagt, initiativet til oprettelsen af Fer-

ritslev Friskole i 1859. Den 22-årige Dalsgaard Pedersen blev ansat som lærer på deres friskole, hvor der var tilmeldt en 8-9 børn. Hos en høker lejede man et værelse til skolestue, men modstanderne af friskolen truede høkeren med repressalier, hvis friskolen fik lov at bruge hans stue. Dog faldt lejemålet på plads, da Thyge Hansen og de øvrige familier tilbød ham det dobbelte af, hvad han ellers kunne få i lejeindtægt. Og endvidere lovede de at støtte ham i hans virksomhed. Friskolen åbnede i november 1859. I løbet af få år blev det landets største – på den tid.

Thyge Hansen er på mange måder en arketypisk figur inden for den grundtvigske bevægelse. Det var typer som ham, der rundt om i Danmark gjorde, at man overhovedet kan tale om en bevægelse. Han frigjorde sig fra almuekulturens traditioner og mentalitet, hvilket bestemt ikke var uden omkostninger. Men han ville fremad – fremad i Jesu navn. Det billede, der tegnes af Thyge Hansen, gør jubilæumsskriftet til interessant læsning.

GYMNASIESKOLEN

Jens Bjerregaard (red.):

Gymnasiet i centrum.

Fra gamle mod nye tider! Esbjerg: Esbjerg Statsskole, Esbjerg Byhistoriske Arkiv 2010. 123 s. 150 kr.

*Af Børge Riis Larsen, lektor,
Slagelse Gymnasium*

Gymnasiehistorie kan skrives på mange måder. Man kan gå ud fra vigtige bekendtgørelser (1850, 1871, 1903 etc.), eller man kan, hvis den pågældende skole har haft markante ledere, inddele fremstillingen efter deres periode. Nærværende bog har som gennemgående knagerække en række årstal for, hvad der skete i Danmark og den øvrige verden, og hvad der på samme tid skete i Esbjerg.

I 1868 vedtog Rigsdagen loven om Esbjerg Havn, og året efter fik byen sin første politibetjent. I 1870 blev Esbjergs første byplan lavet – og tre år senere anløb damperen “Esbjerg” byens havn som det første skib. I 1875 fik Esbjerg sin første læge. Antallet af esbjergensere var i 1870 blot 460, og i 1906 var det steget til 15.665. Det gik stærkt, og ikke underligt var der brug for skoler. I 1883 blev en privat real-skole oprettet. I 1906 ansattes en cand. theol. P. Gregersen med det formål at udbygge realskolen med en gymnasieafdeling. Dette skete i 1907, og man var således med på første årgang efter loven om de højere almenskoler fra 1903, idet eleverne først skulle igennem fire år i mellemskolen, før de kunne begynde i 1.g. De første stu-

denter – fem i alt! – fik huen på i 1910. Og først to år senere fik skolen elektrisk lys!

Et problem, som børnene fra landdistrikterne havde, herom fortæller en elev fra 1930'erne: De skulle lave om på deres sprog, når de kom til skolen i byen. Når hun og en veninde mødtes om morgenen og fulgtes ad til skole, talte de den vestjyske dialekt, som de benyttede i hjemmet. Når de nåede til skolen i Esbjerg, slog de over i bysproget, som de så benyttede, indtil de kom hjem igen.

I 1930'erne var gymnasieafdelingen – ikke ulig andre lignende skoler – primært for det bedre borgerskabs børn. I adskillige tiår blev elevernes eksamensresultater offentliggjort i årsskrifterne med anførsel af faderens stilling. Af de sproglige studenter, der fik deres eksamen i 1939, var der børn af kaptajner, læger, revisorer og en bankdirektør, men ingen fiskere, arbejdere eller landmænd for den sags skyld. Deres kammerater i den matematisk-naturvidenskabelige afdeling havde mere forskellige miljøer som baggrund. Her finder vi faktisk en enkelt fiskeskipper.

Besættelsestiden satte på flere måder sit spor på skolen. Studenterårgangen 1942 besluttede sig for at udeblive fra dimissionen på grund af uenighed med rektor om håndteringen af en elevsag med tilknytning til besættelsesmagten. Et foto i bogen viser rektoren på talerstolen, og foran ham ses de tomme stole, hvor årets studenter skulle have siddet. Rektor blev i visse kredse anset for at være tyskvenlig og valgte at forlade skolen to år senere.

Og efter befrielsen var omkring 1.000 russiske krigsfanger strandet i Esbjerg. De havde været arbejdere ved befæstningsbyggeriet langs den jyske vestkyst. En del af dem var fra maj 1945 indkvarteret på skolen i nogle måneder.

I slutningen af 1960'erne fik skolen en hf-afdeling. Ud over at de første årgange var videbegærlige, var de ikke så meget bundet af de konventioner, der ellers prægede skolen i denne periode. Mange kursister nægtede at rejse sig for deres næsten jævnaldrende lærere, når de kom ind i undervisningslokalet. Selv skolens rektor nægtede mange at rejse sig for, hvilket bevirkede, at han stoppede med at besøge hf-kursisterne for at følge med i dette nye pædagogiske tiltag. På samme tid slog ungdomsoprøret igennem med opgøret med autoriteter og traditioner. Lærerne blev tidligere også tiltalt med "De" og måske titel. En trængende elev rakte fingeren op, og spurgte om man måtte "gå i gården", og eleverne forlod først klasselokalet, når læreren gav dem fri. Nutidens elever vil helt sikkert trække på smilebåndet over at høre dette. Før dimissionen i 1969 var der blevet malet en række slagord i skolegården som "Velkommen til overklassens højborg" og "Velkommen til rektorvælde". I de efterfølgende år fravalgte mange studenter studenterhuen og det traditionelle tøj: Jakkesæt og hvid kjole.

Bogens sidste del behandler en række temaer som "Samfundsfagets ankomst", "Musik på Esbjerg Statsskole", "Traditioner på Esbjerg Statsskole" og "Fravær og forsømmelighed".

Den flot illustrerede bogs målgruppe er primært personer med tilknytning til Esbjerg Statsskole, men også andre læsere med interesse for den danske gymnasieskole kan finde interessant stof heri.

Anmelderen savner et register, som ville gøre bogen mere brugbar efter end læsning. Og så tænker han på, at der heri er meget stof, som kunne danne udgangspunkt for en opgave, den interesserede elev kunne fordybe sig i f.eks. i forbindelse med et skolehistorisk projekt i SSO og SRP.

**Per Lykke: Tog de skade?
Student fra den sorte skole.
I samtale med studenter fra
Aarhus Katedralskole. Højbjerg:
Hovedland 2010. 173 s.
229 kr.**

*Af Børge Riis Larsen,
lektor, Slagelse Gymnasium*

Forfatteren, præsten, politiker m.m. N.F.S. Grundtvig var elev på Aarhus Katedralskole i slutningen af 1700-tallet, og det var ham, der gav denne skole farven sort, læser vi i forordet. Latinskoleårene var ikke nogen tragedie for Grundtvig, som Grundtvig-forskeren Gustav Albeck har udtrykt det. Når Grundtvig kritiserede den sorte skole eller "skolen for døden", som han også kaldte den, var det simpelt hen et led i markedsføringen af "skolen for livet".

Forfatteren er student fra Aarhus Katedralskole, og bogen er interviews med 12 studenter herfra. Deres dimis-

sionsår er 1942-2000, så bogen dækker små 60 års skolehistorie.

Den først interviewede, er den senere nationalbankdirektør Erik Hoffmeyer, der som formand for skolens elevforening beretter om, at han fik maleren Wilhelm Freddie til at møde op på skolen en aften for at diskutere sine kunstneriske synspunkter med eleverne. Freddie havde nogle år tidligere fået en dom for pornografi, men havde udstået sin straf. Et tilsvarende arrangement, der var planlagt på Aalborg Katedralskole, ville denne skoles rektor ikke tillade. Gad vide, om der i dag er elevforeninger, der ud over at arrangere fester også beskæftiger sig med at arrangere møder om kunst, kultur og politik?

Den senere biskop over Roskilde Stift Jan Lindhardt, som blev matematisk student i 1956, kan berette om, at han altid skrev sine matematikopgaver af efter kammerater, og at hans far P.G. Lindhardt, der var professor og dr.theol., skrev hans stile. Det sidste foregik på den måde, at senior fik emnet, skrev stilen på maskine, og den blev så af sønnen skrevet ind i stileheftet med blækpen. Om noget sådant sker i dag, står hen i det uvisse; men dagens gymnasieelever har jo den mulighed at hente stile, opgaver og rapporter ned fra nettet.

Christian Braad Thomsen forlod det sproglige gymnasium i 1960 uden eksamen og har siden såvel skrevet om som instrueret film. Han havde faktisk lyst til at bestå studentereksamen af hensyn til forældrene, men havde ikke lyst til at læse alt det, der krævedes. Så han dumpede simpelthen.

Niels Malmros blev matematisk student i 1964. Han tog sent eksamen som læge, og har instrueret en række film – bl.a. “Kundskabens træ” og “Kærestesorger”. Ikke mindst i disse har han trukket på minderne fra sin gymnasietid.

Skuespilleren Kirsten Lehfeldt begyndte i gymnasiet som blot 15-årig, men dumpede til studentereksamen. I stedet for at gå 3.g om med det samme valgte hun at rejse til Rom med en lærer, som hun var blevet kæreste med, og som havde fået et rejselegat. Hjemkommet derfra begyndte hun igen i 3.g og tog klassisksproglig studentereksamen 1973 – næsten 21 år gammel.

Bogen indeholder tillige interviews med fhv. chefredaktør og håndboldspiller Aage Holm-Pedersen, skuespilleren Ulf Pilgaard, forfatteren Lene Kaaberbøl, politikeren, MF for Dansk Folkeparti Peter Skaarup, forfatteren og kritikeren Lars Bukdahl, operasangeren Sine Bundgaard og musikeren Lau Højen.

Bogen handler om de interviewedes karrierer med udgangspunkt i skoletiden. Den henvender sig primært til personer med tilknytning og interesse for Aarhus Katedralskole; men også andre, der er interesserede i at læse interviews med en række kendisser, kan have fornøjelse heraf.

Var Katedralskolen så en sort skole? Det får vi ikke noget generelt svar på, men den yngste af de interviewede, Lau Højen, der er student fra 2000, skriver om fagene, “Det fede ved at tage en gymnasial uddannelse er jo bredden: Detaljegraden i matema-

tik, fysik og kemi over perspektiverne i oldtidskundskab, historie og biologi til det musikalske i sproget i dansk, engelsk og tysk. Det er fantastisk at få alle disse ting med sig, og det førte virkelig til, at jeg fik ændret mit syn på verden i og omkring mig”. Men hvis han skal være helt ærlig, så var der nogle timer, som var rædselsfulde, og det var matematiktimerne. Her var der tale om “sort skole”.

Anmelderen savner et navneregister, som ville gøre bogen mere brugbar efter endt læsning.

LÆRERE OG LÆRERUDDANNELSE

Johan Klinge Sørensen:
Lærertilv, en historielærers beretning om skole og læreruddannelse i sidste halvdel af det 20. århundrede og frem til 2008. Nørresundby: Johan Klinge Sørensen 2009. 200 s. 200 kr.

*Af Keld Grindler-Hansen,
afdelingschef, Dragør Kommune*

Forfatteren har gennem sit erhvervsaktive liv, der strækker sig fra 1962 til 2002, været en del af den danske folkeskole, først som lærer og fra 1969, da han afsluttede sin cand.pæd. i historie fra Danmarks Lærerhøjskole, som historielærer på Ribe Seminarium (1969-71) og på Københavns Dag- og Aftenseminarium (1971-2002). Han har med andre været med i en afgørende periode i den danske skolehistorie, hvor der er sket store foran-

dringer i folkeskolens organisering og pædagogik, hvor enhedsskoletanken sejrede, og hvor lærerrollen markant forandredes. Klinge Sørensen er selv uddannet som lærer på statsseminariet på Emdrupborg i en tid, hvor læreruddannelsen fortsat var en generalistuddannelse, og han har senere undervist på seminarier i 33 år, hvor skiftende seminarieleve med korte intervaller ændrede seminarieuddannelsens form og indhold. Han har oplevet, at seminarieuddannelsen er gået fra to til fire linjefag, samtidig med at timetallet i pædagogik og for den sags skyld også i samtlige øvrige fag(!) er gået ned. Han har taget turen med fra seminariernes blomstringstid i sluttesseerne, over 1980'ernes seminariedlæggelser til det nye årtusinds sammenstimling af undervisningsinstitutioner i de nye – og skulle det vise sig – kortlevede CVU-dannelser, som snart skulle afløses af University Colleges. Som seminarielærer i historie har han fra første parket kunne følge med i de sidste 40 års kulturkamp om fagets indhold, som har udmøntet sig i en række, meget forskellige fagbeskrivelser, hvor vægtningen i faget har svinget fra det meget kildenære studie til en fokusering på det luftige begreb historiebevidsthed og efter hans pensionering tilbage til en fagforståelse, hvor kronologi og sammenhængsforståelse atter er blevet rygraden i historiefaget.

Med andre ord er der nok at tage fat i for Johan Klinge Sørensen. Resultatet er blevet en personlig bog, hvor han med udgangspunkt i sit eget liv og erfaringer med undervisningsver-

den har sat sig for at beskrive og vurdere udviklingslinjerne inden for skolen i de sidste 40 år med særlig vægt på læreruddannelsens historie og historiefagets omskiftelige fokus. Bogen rummer en interessant skildring af seminarieuddannelsens udvikling set fra en praktiker i feltet, og man får forfatterens vurdering af konsekvenser af uddannelsens omskiftelighed igennem perioden. Det andet hovedsigte i bogen er at skildre historiefagets udvikling i det sidste halve århundrede. Forfatteren giver et kompetent og klart overblik over de forskellige tendenser, der har præget faget igennem perioden, og jeg har med særlig interesse, som et af medlemmerne af det ministerielle udvalg, der formulerede et nyt fagligt grundlag for historiefaget i 2006, læst forfatterens tolkning af intentionerne bag det nye fagformål og historiefagets 29 nye kanonpunkter. Han konkluderer bl.a. at “de 29 kanonpunkter lægger op til en moralsk historieundervisning i en nationalliberal/nationalkonservativ kontekst, som i disse år er nyformuleret i et neokonservativt samfunds- og menneskesyn”. Denne tolkning er jeg ikke enig i, omend jeg vil medgive, at kanonpunkterne kan misbruges til et sådan formål. Ser man på beskrivelserne i faghæftet “Historie 08”, lægges der her op til en bred udnyttelse af det kanoniske nedslagspunkter i tematiske og kronologiske sammenhænge, som i sidste ende er afhængig af den enkelte historielærers præferencer.

Johan Klinge Sørensens bog rummer mange interessante beskrivelser af centrale udviklingslinjer i nyere

tids danske skolehistorie, krydret med personlige historier og analyser af hovedtendenser. Det gør bogen til ganske underholdende læsning, men udgør samtidig dens svaghed. Den sætter sig lidt mellem forskellige genremæssige stole og kan ikke blive enig med sig selv, om der er tale en primært selvbiografisk bog, som titlen antyder, eller om der i stedet er tale om egentlig skolehistorisk faglitteratur, hvor emner bliver belyst sagligt og tilstræbt objektivt, eller om der måske er tale om en uddannelsespolitisk debatbog, forklædt i historiske gevandter! Bogen rummer alle disse elementer, hvilket gør den noget vanskelig at forholde sig til.

**Jesper Vinther m.fl. (red.):
Læreruddannelsen i Aalborg 50 år.
1960-2010. Aalborg: Aalborg
Seminarium 2010. 114 s.
Pris ikke oplyst.**

*Af Signe Holm-Larsen,
redaktør, Dafolo*

Jubilæumsskrift i anledning af, at Aalborg Seminarium i 2010 rundede 50 år, også selvom det traditionsrige ord navn på det seneste er blevet udskiftet med den mere tekniske betegnelse "Læreruddannelsen i Nordjylland". Bogen spejler læreruddannelsens udfordringer og vilkår fra begyndelsen i 1960 og op til i dag. Den har mange bidragydere med nær tilknytning til seminariet: politikere, ledere, tidligere og nuværende medarbejdere, studerende og andre samarbejdspartner.

Bogen er opdelt i fire temaer. Det første tema er *Aalborg Seminarium og læreruddannelsens* forvaltning. Det indledes – oplagt idé! – med en hilsen fra en 4. årsstuderende, Alex Bloch Nielsen, som i sit bidrag "En lærerstuderendes hyldest" skriver om, hvordan det er at være lærerstuderende i 2010, om aktivitet og trivsel på Mylius Erichsensvej og om de mange muligheder efter endt uddannelse, som læreruddannelsen i dag giver grundlag for. Et ekstra perspektiv er hans understregning af professionsaspektet og omtalen af det aktuelle skift i læreruddannelseslovene, idet netop 2010 var året, hvor de sidste studerende med fire linjefag færdiggjorde deres uddannelse.

Dernæst følger et bidrag af Bertel Haarder, som i skrivende stund endnu må have været fungerende undervisningsminister: "Min stormfulde tid på Aalborg Seminarium". Han beretter her om sin 1½-årige karriere 1973-75 som ung seminarielærer i samfundsfag og familiekundskab og beskriver medrivende samværet med studerende og kolleger i en tid, hvor hans egne seks-otte overtimer var almindelig praksis på uddannelsesinstitutionerne. Han giver også et levende billede af det indenrigspolitiske klima, bl.a. ved jordskredsvalget i 1973, og karakteriserer begge de to nye partistiftere, Erhard Jakobsen, som kom ind med 14 mandater, og Mogens Glistrup, der fik 28 mandater, som "strålende entertainere". Selv kom han i Folketinget januar 1975 og fik orlov fra seminariet, men sagde sin stilling op, efter at han var blevet undervisningsminister i det første Schlüter-ministerium i 1982. At

Bertel Haarder også har skrevet bogens afsluttende bidrag, indrammer bogens temaer på bedste vis.

Øverste lokale chef, rektor for UCN Niels Horsted fortæller i "Til lykke til læreruddannelsen i Nordjylland" om den seneste halve snes års strukturændringer, som for Aalborg Seminarium har betydet, at man gik fra en position som selvstændig institution med egen rektor og bestyrelse til at være en del af det betingede CVU Nordjylland, der efter et par år blev ubetinget, og som i 2008 blev til Professionshøjskolen University College Nordjylland – eller mere mundret UCN. Selvom han godt kan se, at det må rykke på selvforståelsen, at man må opgive selvstændigheden og indgå som en del af en større enhed – professionshøjskolen udbyder flere end 30 uddannelser – opfordrer han alligevel til, at man på læreruddannelsen fokuserer på stordriftens muligheder frem for begrænsningerne.

Endelig skriver studiechef på læreruddannelsen Jesper Vinther i "Praksisfællesskaber" om hverdagens arbejdsfællesskab og om nødvendigheden af at holde skole på grundtvigsk vis, ikke alene i folkeskolen, men også i læreruddannelsen. Sin holdning til, hvad det nærmere vil sige at holde skole, har han udtrykt i sin ABCseminariumsang (side 18), der giver en god baggrund for de efterfølgende bidrag, og som fortjener at blive ikke alene læst, men også sunget. Alt i alt et afsnit, som fint præciserer opgaver, rammer og udfoldelsesmuligheder i den forløbne periode.

Andet tema er *Aalborg Seminarium og tidens forvandling* med bidrag af fire lektorer, der belyser læreruddannelsens idéhistoriske, uddannelseshistoriske, filosofiske og æstetiske dimensioner. Således skriver Bo Digernes Stokholm i "Tidens subjektivisme – utidssvarende strøtanker og tidsånd og dannelse" i en idéhistorisk tour de force om det klassiske, det universelle, agtelse og dannelse som mål for læreruddannelsen og for al anden uddannelse. Han advarer samtidig mod den "kanontænkning" med tre-fire sociologisk prægede teoretikere, som han mener aktuelt karakteriserer tekstvalget i de pædagogiske fag i dansk læreruddannelse, og mod tidens stærke fokus på subjektiviteten, som han kalder for et troldekspejl. I stedet advokerer han for, at læreruddannelsens fremtid må være præget af en videreudvikling af sansen for det klassiske, det universelle og det fælles.

Derefter giver Per Nytrup i "Samfundsudvikling, arkitektur og pædagogik" et tilbageblik over markante hændelser i seminariets indholds- og bygningsmæssige historie, lige fra begyndelsen i 1960 i lejede lokaler til ibrugtagningen af de smukke bygninger på Mylius Erichsensvej i 1965. De betegnes – med rette synes denne anmelder, der fra midt i 1970'erne jævnligt var gæst på stedet – som en arkitektonisk perle. Bidraget sammentrækker på forbilledlig vis de samfundsstrømninger, som de skiftende læreruddannelseslove har skullet tage højde for, og den udmøntning, som de fik på Aalborg Seminarium.

Hanne Bøgesvang beskriver i "Rhombos, Mlejnik, Tast og alle de andre gode kunstnere", hvordan moderne kunst præger det fysiske miljø på Aalborg Seminarium, og ledelsens vilje til at styrke denne dimension ved gennem fire år at indkøbe ung, moderne kunst.

Endelig holder Søren Pjenggaard i "Når klokken ringer – eller mindst ti tænkte tanker om tid" i et letlæst og inspireret sprog tidsbegrebet og dets pædagogiske muligheder ud i strakt arm og vender og drejer det, så det funkler som et prisme. Han giver således begrebet "undervise" en helt ny etymologi, hvor det ikke som ellers handler om, at læreren skal "vise tilrette", men om at han eller hun skal "vise undere". Hans indlæg må derfor logisk nok munde ud i en understregning af undervisningens betydning: "At mennesket bliver til over tid ved at lære, at menneskets stræben er at lære for at blive til nogen". Alt i alt et spændende afsnit, der udfordrer læseren og til gengæld giver et levende indtryk af den jubilerende institutions *raison d'être*.

Tredje og største tema er *Aalborg Seminarium og faglig forandring*, der binder en broget buket af mere interne billeder af seminariets hverdag. Først kommer et bidrag af administrationskoordinator Jette Ejstrup, som i "Omstillingsparat – altid aktuelt i studieadministrationen" skriver om administrationens skiftende arbejdsvilkår under decentraliseringen i 1980'erne og 1990'erne og centraliseringen i 00'erne, set i relation til både til de

skiftende ministerier og senest til professionshøjskolen; hun spår forhåbningsfuldt, at der snart kommer en ny decentraliseringsbølge. Om de praktiske forhold i hverdagen har lektor Bodil Christensen talt med seminariets mangeårige pedel Svend Svendsen, og hun giver i "Svendsen, seminariet og lærerstuderende" et indblik i seminariets dagligdag 1964-93 set med pedeløjne lige fra de daglige gøremål til mere spektakulære hændelser som seminariets revyer og Niels Bukh-gymnastik.

Herefter følger en række faglige nedslag, bl.a. ved lektor Kirsten Meisner Christensen, som i "At tænke med øjnene" belyser sit fagområdes udvikling i folkeskolelovgivningen fra tegning via formning til billedkunst, ved lektorerne Annette Fiskali, Carsten Fonsmark og Per Munch, som i "Fra uniform til outfit – om liv, læring og læreruddannelse" sætter fokus på læreruddannelsens hverdagskultur i fem beretninger fra hvert sit årti af seminariets levetid: Om det at være på græs (løsningen på den tids lærermangel) i 1960'erne, 1970'ernes undervisningsteknologi, de lærerstuderendes mere eller mindre flippede tøjstil i 1980'erne, 1990'ernes projektarbejde og tværfaglighed og 00'ernes selvstyrestudiepraksis. Forfatterne konkluderer, at der på trods af de skiftende tiders forskelligheder alligevel er kontinuitet og sammenhæng i uddannelsen. Lektor Anne-Dorte Jensen indsætter i "Fem årtier med stegen og brasen" sit fags udvikling – fra dengang det hed "kvindelig husgerning" og frem til dets nutidige navn "hjem-

kundskab” – i en samfundskontekst, der rækker lige fra kvindernes massive indtog på arbejdsmarkedet i 1960’erne op til vor tids stressede konkurrence-samfund. Resultatet er en fagdidaktisk veloplagt cocktail om, hvordan sovs og kartofler er gledet ud til fordel for fastfood, fusionsmad og molekylær gastronomi. Endelig beskriver lektor Bodil Christensen i “Annelise, Silas, Peter, Filip og Sofie” de mange aspekter af faget dansk – færdighedsfag, dannelsesfag, kulturbærende fag – og viser, hvordan uddannelsernes rammevilkår kan variere, men målet opfyldes, uanset om man vælger at læse Holberg eller Jostein Gaarder.

Temaet afsluttes med arkitekt Bo Graugaards belysning i “Arkitekturens rum” af baggrunden for og realiseringen af udvidelsen af seminariets fysiske rammer i perioden 1994-2001.

Fjerde og sidste tema *Aalborg Seminarium og studerendes forventning* ser især læreruddannelsen med de studerendes øjne og rummer bidrag af meritstuderende Karsten Bahlke, der i “Bliver vi for trælse? Et hoc transibit” (anmelderens oversættelse: “Også dette vil gå over”) giver en levende beskrivelse af, hvordan det er at være meritstuderende med en stærk arbejdsmarkedserfaring og en stor lyst til at læse videre og skifte spor i livet. Han fortæller bl.a. om, hvordan gruppens forskelligartede baggrund bogligt og socialt giver de meritstuderende ry for at være besværlige, diskussionslystne og skeptiske studerende. Den slags sætter sit præg på undervisningen – men det er også kvaliteter, som

de fleste grundskoler vil vide at værdsætte, når eksamenspapiret en gang er i hus. Formand for de studerendes råd Anne Vedsted Andersen skriver i “Hvad nu hvis?” om det at tage et valg og om betydningen af at tage en uddannelse, hvor man føler, at man gør en reel forskel, hvor man kan være stolt af det, man laver, og af det fællesskab, man indgår i som studerende og som lærer. Lilian Nammour Thestrup, ligeledes lærerstuderende, fortæller i “Lærer i tredje generation” om lærerautoriteten og eksemplificerer med kærlige portrætter, dels af sin mormor, færdiguddannet fra Aalborg Seminarium i vistnok 1964, og dels af sin mor, færdiguddannet sammesteds i 1980 – begge lærere, som har kunnet få gamle elever og kolleger til at smile, når de tænker tilbage på dem – så læseren overbevises om, at her møder vi den inkarnerede lærerpersonlighed.

Endelig skriver lærerstuderende Birgitte Skovgaard Brøchner-Mortensen i “Jeg glæder mig allerede” om “den gode lærers” påvirkningsmuligheder – ja, i de små klasser nærmest idolstatus – og om klasselærerens betydning med hensyn til at synliggøre det enkelte barns potentialer. Desværre har klasselærerfunktionen i de senere år været et på det nærmeste overset begreb i dansk uddannelsesdebat, hvad dette bidrag måske og forhåbentlig være med til at rette op på.

Afsnittet – og bogen – afrundes med Bertel Haarders andet bidrag “Lærere gør en forskel. Lærere bliver husket”, hvor han gør op med lærerjobbets negative – og uforskyldte? – ry som utaknemmeligt og stressende. Af-

snittet giver således et væsentligt indblik i lærerstuderendes refleksioner om både studiesituationen og deres kommende erhverv.

Endelig gengiver bogen jubilæumsplakaten og rummer en oversigt over de ansatte ved Læreruddannelsen i Aalborg marts 2010.

Bogen lægger således ikke alene en rigt facetteret mosaik af Aalborg Seminariums vilkår, rammer og muligheder gennem de sidste 50 år, men belyser også udviklingen i den danske læreruddannelse i samme periode. De fleste af bogens bidrag har tyngde, og kun enkelte bidrag må siges at være af mere privat karakter. Adskillige af skribenterne kan ikke ganske skjule deres skepsis overfor, om 00'ernes centralisering af læreruddannelsesstederne i professionshøjskoler nu også fører til øget kvalitet i ydelsen – tankevækkende refleksioner fra folk, som kender uddannelsens fortid og nutid indefra!

I forordet udtrykkes håbet om, at jubilæumsskriftet "kan gøre status og medvirke til, at læreruddannelsen fortsat besinder sig på at opretholde den umulige balance: 'At sprænge eller samle, sit eget verdensrum'" (s. 7). Er dette formål så nået? Ja, det er denne anmelders opfattelse. Bogen, der summer af optimisme, må være et fund for ikke alene alle tidligere og nuværende studerende, lærere og andre ansatte på – hvad der for denne anmelder stadig står som – "Aalborg Seminarium", men for alle, der interesserer sig for læreruddannelsens historie.

UNIVERSITETET

Henning Lehmann:
Leopardspor. Kollegierne i Universitetsparken i Aarhus 1935-2010. Historier om en myriade samlet i anledning af Parkkollegiernes første femoghalvfjerds år. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2010. 127 s. 148 kr.

Af Else Hansen, seniorforsker og arkivar, Statens Arkiver

Aarhus Universitet var fra begyndelsen af tænkt som et "Kollegieuniversitet", hvor studenter og professorer kunne bo sammen i en "lokalt sammensluttet Verden for sig", som det hed i Universitetsbetænkningen fra 1925. Allerede i 1935 stod det første kollegium klar i Universitetsparken, kun to år efter den første universitetsbygning. I 1943 var der fem kollegier, som alle blev beskadiget ved Royal Air Forces bombardement i 1944. De blev dog hurtigt genopbygget efter krigen, og der kom endnu nogle kollegier til, så der i 1962 var ni kollegier i Universitetsparken med plads til cirka 450 studenter.

Parkkollegierne føjer sig harmonisk sammen med universitetets øvrige gulstensbyggeri, og de er også på den måde fint integreret i universitet. Finansieringen af kollegierne skete gennem bidrag fra kommuner og købstæder (særligt jyske), legater og fonde, virksomheder og enkeltpersoner, som finansierede et eller flere værelser, som blev navngivet efter donator eller efter donators bestemmelse, ligesom nogle

værelser fortrinsvis blev beboet af studenter, der opfyldte bestemte (geografiske) kriterier.

Den tidligere rektor ved Aarhus Universitet og tidligere kollegianer, Henning Lehmann, har fortalt historien om parkkollegierne, deres arkitektur og – ikke mindst – det studentliv, de har været rammen om i nu 75 år. Han trækker i nogen grad på tidligere udgivelser om parkkollegierne og deres beboere, men tilføjer også nyt om kollegierne, særligt om livet på gangene og i køkkenerne. Hos Universitetshistorisk Udvalg har han fundet køkkenprotokoller og andre vidnesbyrd om det liv, som er blevet levet på kollegierne. Derigennem præsenteres læseren bl.a. for “kollegie-lingo” som rangordenen med “gubbe” og “yp-perste” og for fotos fra en kollegiefest i 1967 – de kortklippede herrer i jakkesæt og slips og damerne i selskabskjoler!

Der er gennem de 75 år sket væsentlige forandringer i kollegielivet. I årene 1936-42 havde de to parkkollegier, som var færdige dengang, plads til hele 25 procent af alle studerende ved universitetet. Beboerne var alle mænd – kvinder med kollegiebehov var henvist til Marselisborg Studentergård – de fleste var 18-20 år gamle, når de flyttede ind, og de blev boende i adskillige år, nogle vist i det meste af studietiden. Helt anderledes er billedet i 2009, hvor parkkollegierne kun har plads til lidt over 1 procent af uni-

versitetets studerende, 1/3 af beboerne er kvinder (forbavsende få!), mange er i midt i 20'erne ved indflytning, og mange bor kun på kollegierne i mindre end et år.

De spredte indtryk af forandringerne i kollegielivet giver desværre ikke svar på, hvilken betydning kollegierne har haft for studenteridentitet, for skiftende opfattelse af, hvad det vil sige at være universitetsstuderende, og for kollegiefællesskabets (manglende?) betydning. Forfatteren understreger selv, at der er materiale og emner nok en egentlig fremstilling af kollegielivet gennem tiderne.

Jubilæumsbogen er rigt illustreret. Der er gamle fotos med helt ny beplantning og nyere fotos af de samme steder mange år senere, fotos af kollegieværelser på forskellige tidspunkter og naturligvis af de ofte omtalte køkkener. C.F. Møllers Tegnestue har bidraget med adskillige arkitekttegninger af parkkollegierne, og forfatteren har selv taget mange af de nye billeder. Desuden vises adskillige opslag fra køkkenprotokollerne med notater, henstillinger og tegninger.

De ældste parkkollegier blev kaldt leoparder, og bogens titel, Leopardspor, fortæller, at her skal vi se på, hvilke spor kollegierne har afsat. Forfatteren kommer omkring bl.a. bygningshistorie, donatorprofiler og kollegieliv. De mange illustrationer og indfaldsvinkler giver et farverigt tilbageblik på kollegiernes 75 års historie.

Kim Greiner:
Fra høj hat til gummistøvler.
Fortællinger fra Landbohøjskolen
og Det Biovidenskabelige
Fakultet. København: Borgen 2010.
167 s. 200 kr.

*Af Søren K. Lauridsen, rektor,
forfatter, VIA University College*

Da Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i 2007 i forbindelse med universitetsfusionerne blev fusioneret ind under Københavns Universitet opstod LIFE, Det Biovidenskabelige Fakultet, som har til huse i den gamle landbohøjskoles bygninger på det, der i dag hedder Campus Frederiksberg. Men campus er også – og ikke mindst – haverne, som i dag kaldes Universitets haverne på Frederiksberg, herunder Den Romantiske Have, Skulpturhaven, Rosenhaven m.v.

Alt dette er i fokus i den foreliggende bog, hvor seniorgartner og tidligere ‘havemester’ Kim Greiner skriver om både bygningerne, men ikke mindst haverne i en række fortællinger og historiske beretninger, der især er baseret på oplevelser og erindringer fra et arbejdsliv med tilknytning til Landbohøjskolen og senere Campus Frederiksberg og LIFE.

Beretningen tager et langt historisk tilløb fra oprettelsen af den første veterinærskole på Christianshavn i 1772, hvor lægen og naturvidenskabsmanden P.C. Abildgaard begyndte at udanne dyrlæger, som især skulle tage sig af kongens og militærets heste. Veterinærskolen lå på Amager helt indtil det ved lov i 1856 blev besluttet at op-

rette en landbohøjskole ved ejendommen Rolighed i Solbjerg Sogn – dengang langt uden for København.

Professor C.F. Fenger blev beskikket som leder af den nye højskole, og den anerkendte arkitekt M.G. Bindsbøll – hvis hovedværk er Thorvaldsens Museum – gik i gang med at tegne hovedbygningen, som blev placeret langs den nyanlagte Bülowvej. Byggeriet blev opført i løbet af to år, og 24. august 1858 kunne kong Frederik d. 7. indvie de nye bygninger. Hovedbygningen i dag er dog ikke Bindsbølls oprindelige, men arkitekten J.E. Gnudtzmanns bygning fra 1895, hvor den oprindelige hovedbygning allerede var for lille. Senere tilbygninger, som bliver omtalt af Greiner, er den nye biblioteksbygning, der stod færdig i 1995, samt det såkaldte højhus med undervisningslokaler, der ligger langs med Bülowvej.

Inde i de monumentale bygninger er der som bekendt også en del at se og bemærke. Først og fremmest det gamle såkaldte ‘Festauditorium’, hvis oprindelige udsmykning og indretning bliver gennemgået grundigt. Men også historien om den ‘gennemgribende’ restaurering i 1972, hvor auditoriet fik maskinfremstillede bænke og borde. Det eksisterede så indtil gaseksplosionen 29. maj 2000, hvor auditoriet blev totalt ødelagt. Og derefter bygget op igen – og nu som en nøjagtig kopi af det oprindelige auditorium.

Den franske billedhugger Jaques Saly, som er mest berømt for rytterstatuen af Frederik 5. på Amalienborg Slotsplads, har som et forarbejde til denne statue lavet en lille hestestatue,

som i dag indgår i logoet for LIFE. Det er et af mange kunstværker på Campus Frederiksberg, der bliver omtalt i bogen. Et andet er Bjørn Nørgaards flisekunstværk 'Biologisk mangfoldighed' – opbygget som to dna-strengene – som findes i Gimlegården. Bemærkes skal også de sjældne Storm P.-vægmalier, som findes i 'Den Gyldne Sal' i Gimle – det gamle frederiksborgske forsamlingshus, hvor Socialdemokratiet som bekendt vedtog deres første partiprogram i 1876. Det er en del af Campus Frederiksberg i dag og bruges bl.a. til fredagsbar!

Af Landbohøjskolens forskellige studieretninger får især dyrlægestudiet en del omtale i bogen. Bogens titel: Fra høj hat til gummistøvler, hentyder til dyrlægens ændrede påklædning, men der er også plads til flere anekdoter, eksempelvis om koen, der fik et træben, eller om hvordan 'dyrlægens natmad' blev til, samt ikke mindst en fyldig omtale af Veterinærhistorisk Museum, der findes i en sidefløj med 'et eldorado af kuriositeter'.

Bogens sidste del har en række interessante omtaler og indføringer i haverne og havernes anvendelse på Campus Frederiksberg. Forfatteren Kim Greiner er helt på hjemmebane her, og han nøjes ikke med en omtale af havearkitekterne og den berømte botaniker Emil Rostrup, hvis buste står i Den Romantiske Have, nej, vi får også en masse gode historier om havernes 'havekarle og madammer' i fortid og nutid, samt om ledelse, arbejdstilrettelæggelse og årets gang i de forskellige haver.

Verdens største træ kan komme til

at stå i Den Romantiske Have. Her er nemlig i 1943 plantet et Mammuttræ fra Sierra Nevada-bjergene. Det træ vil formentlig om 3.000 år være et af verdens allerstørste træer!

Andre træer får også speciel omtale: havens gamle hængepil, der er 144 år gammel, morbærtræet, tempeltræet og ikke mindst 'det forstenede træ'. Fakultetets rosenhave, samlingen af sommerblomster, lægeplantehaven samt ikke mindst væksthuse fra før og nu indgår også med specielle korte kapitler i bogen.

Bogens fantastisk smukke fotos og andre illustrationer i form af kort og tegninger bør også nævnes. Alle de 47 kapitler har et layoutmæssigt vellykket samspil mellem illustrationer og tekst, som gør bogen til en meget smuk udgivelse, der absolut kan anvendes, såfremt man er interesseret i at dykke ned i hele den bygnings- og havehistorie, der er samlet på LIFE på Campus Frederiksberg.

HØJSKOLEN

**Niels Aage Thomsen:
Hoven Kvindehøjskole 1891-1926.
De vestjyske tjenestepigers universitet. Hoven: Hoven Sogns Lokalarkiv
2010. 318 s. + 1 dvd-video. 250 kr.**

*Af Anette Faye Jacobsen, projektforsker,
Institut for Uddannelse og Pædagogik
(DPU), Aarhus Universitet*

Sidste tredjedel af 1800-tallet var en periode med et nærmest frit marked for læreruddannelser. Især Venstre

havde talt for, at enhver skulle kunne uddanne lærere – så måtte staten kontrollere til eksamen, om de nødvendige gode resultater var opnået. Desuden skulle der være lokal indflydelse på, hvordan man indrettede sig med børnenes uddannelse, og her havde Vestjylland en særlig skoleordning. De tyndt befolkede egne gjorde skolegang ekstra krævende, og de små midler betød, at børn og unge mennesker havde vigtige opgaver med arbejde derhjemme (eller i deres tjenesteplass), så derfor måtte andre krav indpasses herefter.

Den vestjyske skoleordning betød, at de store elever (fra omkring ti-årsalderen) gik i skole i vinterhalvåret og holdt fri til at arbejde i tre til fem sommermåneder, evt. med en ugentlig skoledag for at holde kundskaberne nødtørftigt ved lige. De små elever fik mere almindelig skolegang som andre steder i landet med hverandendagsundervisning det meste af året, eller med fire ugentlige dage i sommerhalvåret og to dage om vinteren, for det kunne være en streng skolevej for de små i hårdt og koldt vej. Der var dog en lang række varianter, hvor små biskoler kunne indrettes for de mindste elever flere steder i et sogn, så børnene ikke skulle gå så langt.

Med den vestjyske ordning var der brug for ekstra lærerkræfter i vinterhalvåret, når både små og store elever kom i skole. Her kom vinterlærerne ind i billedet. At få kvinder ind som undervisere viste sig at være en succesrig virksomhed, efter at de første slag var slået i 1850-60'erne. Her var mange bekymrede røster fremme

og advare mod, hvad det kunne betyde for familielivet, hvis kvinder vendte det ryggen. Men der var brug for flere lærerkræfter, og der var et stigende antal unge piger, der havde lyst til at gå lærerindevejen. Det gjaldt også i Vestjylland, skulle det vise sig.

Historien om Hoven Kvindehøjskole er historien om en initiativrig lærer, der med egne og hustruens sparsomme midler og hårdt arbejde formåede at opbygge en helt særlig lærerindeuddannelse tilpasset de vestjyske forhold. Den 24-årige Kristian Kristensen kom til den lille by på heden mellem Skjern og Grindsted i 1865. Han var nylig dimitteret fra Jelling Seminarium, hvor man var inspireret af de grundtvig-koldske tanker, og Kristensen havde også tidligere været elev hos Kold selv på Fyn. Så den unge lærer ville ikke bare undervise børnene i Hoven Skole. Han åbnede også en aftenskole for de voksne i sognet. Den blev holdt to gange om måneden i vinterhalvåret – lagt på de månelyse aftener, så det var lettere at finde vej i mørket (hvis det ikke var overskyet). Og folk ville gerne komme. Når vejret bare artede sig nogenlunde, var der fuldt hus. Kristensen havde fået anskaffet nogle små hængelamper med petroleumsbrændere; man var vant til tællelys, så det blev regnet for en storartet belysning, og så blev der ellers fortalt gudesagn og danmarkshistoriske fortællinger. Kristensen gjorde også en indsats for at udvide den sanglige horisont. Det almindelige repertoire bestod af lange kæresteviser, som nogle kunne udenad. Men på aftenskolen blev der ud-

delt små håndskrevne sangblade med tekster til tidens mest populære danske sange, så de gode Hovenfolk kunne få poetisk andel i det folkelige og kristelige liv, der havde sin store opblomstring netop i disse år.

Men Kristensen ville gerne uddanne unge mere systematisk. Og de kom nærmest af sig selv til ham. Det begyndte med et par karle, der gerne ville have en læreruddannelse, og som læste med Kristensen for at kunne optages på seminariet. Og i løbet af nogle år var det blevet en fast praksis i vinterhalvåret, at der boede et lille hold unge mænd i dobbeltsenge på loftet af lærerboligen, og at Kristensen efter sin almindelige undervisningstid med børnene havde fire-fem daglige lektioner for karlene. Der måtte snart en hjælpelærer til, og med en vis materialebistand fra sognerådet kunne man i 1878 indvie en hel bygning, hvor der kunne holdes højskole med plads til 16 elever. Søgningen var stor, og der kom også kvinder til i stadigt større tal.

Kristensen var ikke glad for at have skole for begge køn sammen, og hans kone var bekymret for, om de unge piger skulle være mere fordringsfulde at have på kost end karlene. Men tiden råbte på uddannelse af lærerinder, og det blev nok det afgørende argument for, at ægteparret Kristensen alligevel bestemte sig for at lade deres højskole udbyde kurser for unge kvinder. Det lykkedes at få Kultusministeriet til at yde særlig støtte til den nye 'Pigehøjskole', så fattige elever kunne fritages for de dyre skolepenge, der beløb sig til 60 kr. for et år.

De unge piger tog undervisning fra november til november, og målet var, at de skulle kunne fungere som lærerinder på vinterskoler i Vestjylland. Det betød, at de assisterede den faste lærer ved at undervise de mindste elever, mens han tog sig af de store. Ordningen var bekvem og billig for sognet, for lærerinderne skulle ikke have så meget i løn som en fuldt uddannet lære, og de behøvede ikke at fastansættes. Hertil kom, at det i almindelighed var svært at tiltrække lærerkræfter nok til de øde hedesogne, men de unge piger fra Hoven Kvindehøjskole var typisk selv fra egnen, og for dem var her en anden beskæftigelsesmulighed end at være tjenestepige på en gård eller drage til en større by og søge lykken under ukendte forhold.

Aage Thomsen, som er tidligere mangeårig lærer i Hoven, har påtaget sig at dokumentere Hoven Kvindehøjskoles interessante historie på basis af materialer på det lokalhistoriske arkiv, som derved kan nå ud til en større kreds. Bogen er ikke en historisk fremstilling i traditionel forstand, men snarere en ganske omfattende og omhyggeligt kommenteret kildesamling. Der bringes uddrag af Kristian Kristensens velskrevne erindringer, som giver et indblik i de nøjsomme vilkår, som altså ikke hindrede en foretagsom mand i alligevel at få etableret en succesrig nicheuddannelse. Der er også en række forskellige bidrag fra tidligere elever i form af interviews, gemte stile og lange uddrag af en såkaldt vandrebog, hvor en årgang af elever skrev om stort og småt i deres liv efter de var blevet færdige,

og som gik på omgang mellem dem. Hertil kommer mængder af skolebilleder, både de traditionelle, hvor et hold er fotograferet sammen med forstander og øvrige ansatte på højskolen eller fra udflugter, og også mere specielle billeder af skjolddansehold, af gamle dokumenter af mange slags, poesibøger m.v.

Aage Thomsen har også udført et stort arbejde med at registrere lærere og elever fra kvindehøjskolen. Alle lærerne har vedføjet små biografier, og for eleverne er der udover en statistik over antallet pr. årgang også opgjort data for de piger, der søgte og fik støtte til deres uddannelse fra sognet. Hertil kommer lister over vinterlærere, hvor det dog ikke er helt nemt at gennemskue, hvad det er for et område og for en periode, der er kortlagt. Det er ikke desto mindre et interessant materiale, der vil kunne bruges af kultur- og socialhistorisk interesserede forskere.

Bogen om Hoven Kvindehøjskole er et fint stykke lokalhistorie, som nok kan fremstå lidt flimrende, men som byder på sjove og interessante indblik i en fortidig dagligdag og virkelighed, som kan virke nærmest eksotisk på en nutidig læser. Og så er fremstillingen skrevet med begejstring og engagement, der også fortæller om de aktuelle bestræbelser på at fastholde historiske mindesmærker og materialer på egnen.

HISTORIEUNDERVISNING

Vagn Oluf Nielsen:
Samfund, skole og historieundervisning. 1770'erne – 1970'erne.
Værløse: Billesø & Baltzer 2010.
582 s. 398 kr.

*Af Harry Haue, professor emeritus,
Institut for Filosofi, Pædagogik og
Religionsstudier, Syddansk Universitet*

Det er værdifuldt, når en forsker efter et langt liv som historiedidaktiker sammenfatter sine iagttagelser og gør dem tilgængelige for en bred læserkreds. Vagn Oluf Nielsen var en af Nordens førende historiedidaktikere, og hans posthumt udgivne værk er en milepæl i historieundervisningens historie. Der er tale om en undersøgelse af 200 års historieundervisning og dermed et eksempelmateriale til inspiration og refleksion for fagets fremtidige udøvere. Undervisningsfagets historie vil altid være en vigtig del af det aktuelle didaktiske beredskab. Når værket slutter i 1970'erne, hænger det sammen med, at han i 2002 udgav en oversigt over de seneste årtiers udvikling inden for folkeskolens historieundervisning: *Hvad vil vi med historie i folkeskolen?*

Bogens største kvalitet er den grundlæggende og indsigtfulde analyse af historieundervisningens udvikling i grundskolen og den lavere sekundærskole. Den højere sekundærskoles historieundervisning er kun perifert berørt, og universitets historieforskning er bl.a. inddraget i forbindelse med skolens lærebøger. Forfatteren anvender

et funktionelt kildebegreb og en hermeneutisk metode. Det giver fremstillingen et traditionelt, men også solidt præg.

Bogen er opdelt i fire tidsafsnit, nemlig tiden omkring tilblivelsen af 1814-skolelovene, reformerne i årene 1899-1904, udviklingen i årene 1933-42 og ændringerne som følge af 1958-loven. Problemstillingen er at undersøge, hvilken sammenhæng der var mellem dannelsesideal, folkeskolens formål og historieundervisningens mål, indhold og placering i de fire tidsrum. For at kunne realisere denne plan har forfatteren valgt at lade hvert tidsafsnit omhandle både samfundsudvikling, skoleudvikling og historiefagets udvikling. Begrundelsen herfor er, at læseren, ikke mindst de studerende, skal have mulighed for at se samspillet mellem de tre dimensioner og dermed nå til en dybere forståelse af dette samspils komplicerede karakter.

Allerede i 1982 fremlagde forfatteren på den første nordiske konference om historiedidaktik i Kungälv en plan for "Historieundervisningens historie som forskningsemne", som jeg naturligvis lyttede til med interesse. Når de vigtigste resultater af denne forskning først foreligger posthumt, er forklaringen de tidkrævende administrative og organisatoriske opgaver, som Vagn Oluf Nielsen gennem årene påtog sig, herunder ikke mindst arbejdet med nye læseplaner for historiefaget.

Forholdet mellem videnskaben og skolefaget står centralt i fremstillingen. Gennem det meste af 1800-tallet var historieundervisningen, især i

de yngre klasser, domineret af sagnstoffet. Inspirationen kunne hentes hos Grundtvig, der i 1842 udgav: *Mundsmag af Danmarks Krønike til levende Skolebrug*. Da den kildekritiske historieforskning vandt indpas ved universitetet med Caspar Paludan Müller og Kristian Erslev, opstod der for historielærerne et dilemma, hvorvidt granskernes resultater skulle erstatte sagnstoffet. Modstanderne frygtede, at en videnskabeliggørelse af folkeskolens historieundervisning ville svække elevernes engagement, mens tilhængerne som A.D. Jørgensen understregede, at "Dersom vi har en Fremtid, tænkte jeg da, saa maa den bygges paa en ædruelig Forstaaelse af vore Kaar som Folk". Altså ingen fantasier, men en "sanddrue Opfattelse af vor Fortid". Imidlertid fik denne tilnærmelse af folkeskolens historieundervisning til videnskabens resultater et kraftigt modspil, da den sidste højre regering i 1899 med det Sthyr'ske cirkulære netop fremhævede faget som "et vigtigt sædelige Opdragelsesmiddel". Det blev dermed ikke blot legitimt at fremhæve fantasien og følelserne i undervisningen, men påbudt. Dermed fik den videnskabelige synsmåde svære kår, selv om ledende historikere som professor Hans Olrik og lærebogsforfatteren og venstrepolitikerer Johan Ottosen ville styrke fagets videnskabelige indhold, dog uden at afskrive det følelsesmæssige nationale engagement.

En af bogens væsentlige kvaliteter er analysen af en række lærebøger, hvor grundtvigianeren R.J. Holm appellerede til børnenes fantasi med tententøse nationale forestillinger, mens

Gustav Bang og Nina Ellinger (senere Bang og Danmarks første kvindelige minister) fremhævede de økonomiske og sociale forhold og nedtonede de nationale modsætninger.

Efter genforeningen i 1920 kunne det nationalt følelsesmæssige nedtones, men et truende nazistisk Tyskland gav igen anledning til nye behov for nationale synsvinkler i historieundervisningen. Forfatteren analyserer skolebogsundersøgelsen fra 1933, hvor sagnstoffet blev henvist til danskundervisningen. Dermed var der taget et skridt i retning af at løse dilemmaet mellem fantasi og videnskab. Men et er de normative forestillinger og krav, noget andet var måske indholdet af den daglige undervisning. Forfatteren må konstatere, at vi ikke ved, hvordan undervisningen har foregået. Der eksisterer kun få og usikre kilder til dokumentation af undervisningens form og indhold. Måske var lærerne i deres undervisning blevet videnskabskonforme og for længst forladt amnestuehistorierne om Uffe hin Spage og Kong Skjold? Vi ved ikke, hvornår det skete, men forestillingen om at henvise sagn til danskundervisningen må have været et tegn på, at der var ved at ske et skifte fra en fantasibåret til en videnskabsorienteret undervisning. Forfatteren reflekterer mærkeligt nok ikke over det faktum, at lærerne og didaktikerne længe opfattede forholdet mellem fantasi og videnskab som en modsætning. Senere, vel først i 1970'erne bredte den opfattelse sig, at netop det videnskabelige arbejde med kildematerialet forudsatte sociologisk fantasi.

Et af Vagn Oluf Nielsens vigtige bidrag til historiedidaktikken var hans udvikling af begrebet 'historiesyn'. Dette begreb kom i forgrunden i 1970'erne i forbindelse med læseplansudviklingen. I dag ville vi kalde det multiperspektivisk historieundervisning, som blev desto mere aktualiseret i en postmoderne sammenhæng, hvor de store historier og ideologier blev opfattet som svækkede. I en artikel fra 1996, som er gengivet i bogen, giver Vagn Oluf Nielsen udtryk for den opfattelse, at historiesyn er indeholdt i begrebet historiebevidsthed. Netop i læseplanen fra 1995 hed det: "Formålet med undervisningen i historie er at styrke elevernes historiebevidsthed og identitet og øge deres lyst til og motivation for aktiv deltagelse i et demokratisk samfund".

Dette formål blev af læseplansudvalget ikke opfattet som foreneligt med etableringen af en absolut kronologi, fordi fortiden dermed ville komme til at styre elevbevidstheden. Det var et brud med den hidtidige forestilling om, at kronologisk forståelse var historieundervisningens centrale opgave. Men som Vagn Oluf Nielsen skriver i 1996-artiklen om historiebevidsthed, så "er der stort set ikke gjort noget forsøg på at nedfælde mere sammenhængende refleksioner over begrebets anvendelsesmuligheder i historieundervisningens praksis". Det er derfor forståeligt, at han i artiklen giver udtryk for denne holdning: "som jeg ser det, rummer historiesynsbegrebet muligheden for den mest omfattende og vedkommende indsigt, fordi det handler om at forstå vores liv

i helheder og sammenhæng og om at reflektere over, hvorfor vores tilværelse forandres, og hvordan vi kan være med til at bestemme over disse forandringer” (s. 571). Dette citat kan tolkes som et udtryk for, at forfatteren mente, at historiesyn burde være overordnet i forhold til historiebevidsthed. Dermed havde han fastholdt viden-skaben som skolefagets reference, i modsætning til nogle fortalere for, at undervisningen bør udformes ud fra en lægmandsoptik.

Vagn Oluf Nielsens mangeårige kollega, Bernard Eric Jensen, der prisværdigt har bistået ved værkets redigering og udgivelse, har i skrift og tale gjort sig til talsmand for lægmandssynspunktet og dermed bidraget til at (gen)skabe dilemmaet, om undervisningens bør styres af elevernes bevidsthed, eller om målestokken skal være videnskabens resultater. Desværre kan Vagn Oluf Nielsen ikke længere deltage i den historiedidaktiske debat, men hans posthumt udgivne værk er et vigtigt bidrag til den fortsatte diskussion. Bogen vil kunne give eftertidens historiedidaktikere indsigt i historieundervisningens spændende historie.

BIOGRAFIER OG ERINDRINGER

Steff Ejlertsen: Børnehjemsdreng. 1951-1961. Mellempgaard 2010. 114 s. 189 kr.

Af Lisa Rosén Rasmussen, projektforsker, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet

I løbet af bogen *Børnehjemsdreng 1951-1961* fortæller den nu pensionerede Steff Ejlertsen om sin tidlige barndom og sine år på børnehjem i 1950'erne. Historien tager sit startsted i Utterslev, hvor Ejlertsen beretter om sin opvækst under trange kår sammen med sin mor og sin yngre bror Herman. Da moderen dør kommer de to drenge til børnehjemmet Kildebjerg. Herefter handler størstedelen af bogen om erindringerne fra børnehjemmet, om begivenheder og højtider, de andre børn på stedet, forstanderparret hr. og fru Thøffner og en række personer, der her har efterladt sig et blivende indtryk hos Ejlertsen. Broderen Herman optræder som en central figur igennem hele bogen. De to brødre følges hele vejen, hvilket både anvendes til at fortælle om det at have en at dele historien med, men også med antydningen af, at broderens vej igennem de samme oplevelser har været anderledes. Sidst i bogen er der en kort skitsering af Steff Ejlertsen videre livsforløb. Trods de hårde odds uddanner Ejlertsen sig til lærer og ender som forstander på Fårevejle Fri- og Efterskole. Dette giver en fin resonansbund for Ejlertsen portrættering

af børnehjemsforstanderen hr. Thøffner. Hr. Thøffner er således et af de tydelige eksempler på, hvordan Ejlertsen fortæller rollemodellerne for hans mønsterbrudshistorie frem.

Bogen har form af en række dagbogslignende nedslag inden for de enkelte år i perioden 1951-1961, men skaber også afsluttede fortællinger og tillader sig at springe frem og tilbage i tid. Stilen giver fortællingen den fornemmelse af både nærhed og distance, som måske særligt er tilfældet for barndomserindringer. De mange fine detaljer om for eksempel fremstillingen af smykker ved juletid, om den trange plads i pejsestuen, om lyde og lugte gør fortællingen levende. Erindringerne om nervøsitet, glæde, sorg og spændthed farver også fortællingerne og gør dem personlige. Samtidig sørger de intense, men også mosaikprægede fortællinger for indtrykket af, at der kun er tale om glimt fra en svunden tid.

Da bogen på ingen måde giver sig i kast med en egentlig analyse af historien, må den i første omgang som – en supplerende – kilde til det at vokse op som et børnehjemsbarn. En kilde, der på mange måder er farvet af en bestemt selvfortælling, et videre livsforløb og ikke bare en, men flere hensigter. Ejlertsen er helt eksplicit om sin ambition om at skrive ‘en god fortælling’. Det, der begyndte som en dyst med hustruen om at være den gode historiefortæller over for barnebarnet, er i bogen givet en skriftlig form. Bogen er en fortælling fuld af anekdoter, kloge ord og billeder af rollemodeller, som de kan tænkes formidlet fra far til

datter. Som erindringens form så ofte indbyder, så kan Ejlertsens bog også læses som en selvfortælling, der spejler forfatterens selvforståelse.

Bogen kan desuden læses som et partsindlæg i den aktuelle debat om – og kritik – af anbringelser uden for eget hjem såvel som de mange negative portrætteringer af børnehjemslivet. I forordet understreger psykologen John Aasted Halse, at de negative historier uden tvivl er sande. Samtidig mener Halse, at anbringelse uden for hjemmet også kan være med til at bryde en negativ cirkel. Ejlertsens bog er her et alternativ til de mange grumme historier om livet på et børnehjem. Det, som til tider gør bogen mindre overbevisende, er ironisk nok de næsten lidt for helstøbte historier, den næsten lidt for positive fremstilling.

Holger Henriksen:

Erindring og eftertanke – bidrag til skolens kulturhistorie. Munkebo: Fjordager 2010. 144 s. 169 kr.

*Af Ellen Nørgaard, pens. docent,
Institut for Uddannelse og Pædagogik
(DPU), Aarhus Universitet*

Holger Henriksen, dansk pædagogiks “grand old man”, har nu skrevet sine erindringer. Holger Henriksen har tidligere skrevet mange bøger, artikler om pædagogik, også i den store encyklopædi, og været aktiv i den pædagogiske debat. Hans erindringer er koncentrerede og bogen er lille; i knappe vendinger beskriver han sit liv fra fødsel til otium. To spor følger,

det konkrete hændelsesforløb, der går fra en nøjsom barndom i fattigfinhed, over uddannelse, politisk engagement i DKP, VS og SF til akademisering, til livet som embedsmand og pensionist som det ene spor. Og parallelt hermed et andet med faglig og almen erkendelse og refleksion over tilværelsens skiftende vilkår.

Holger Henriksen når vidt omkring. Folkeskoleårene i Aabenraa, vilkårene som rekrut, politisk aktivitet, efterretningstjenestens forfølgelse og lærerårene i Grønland giver en konkret indsigt i sider af det danske samfundsliv, der er meget informativt. Og disse livserfaringer og grundige studier af både Habermas og Løgstrup og mange andre fører til, at Holger Henriksen ser udvikling af demokratiet som pædagogikkens centrale projekt. Og det redskab, med hvilket demokratiets kan videreudvikles, er samtalen. Denne erkendelse er smuk og seriøs og symptomatisk for den pædagogiske udvikling i Danmark fra 1970'erne og fremefter. Samtidig må man som en, der har været med på sidelinjen i disse år, spørge: Var dette projekt tilstrækkelig som pædagogikkens ambition? Kunne de omfattende intentioner om sociale og politiske ændringer, som Holger Henriksen også fremlægger, rummes inden for dette projekt? – Holger Henriksens refleksioner over disse spørgsmål ville have været interessante.

Endelig har bogen undertitlen: *bidrag til skolens kulturhistorie*. Bidragene er mange og forskellige og kunne godt have været mere fyldige. Særlig vigtig, mener jeg, er påpegningen af,

hvor autoritær og voldelig hverdagen i skolen var så sent som i 1940'erne, f.eks. s. 45 – og at den var ligesådan under militærtjenesten. Vigtig er også påpegningen af, at reaktionen på denne autoritære tilstand i skolen førte til en frihed i undervisningssituationen, som gik ud over skolens faglighed fra 1960'erne og fremefter, s. 120f. Og vigtig er også påpegningen af, hvorledes reformpædagogikkens tillid til barnet gled over i en psykologiseret, men nok noget overfladisk tillid til, at barnet var godt, i en børnecentreret pædagogik baseret på en forventning om, at barnet havde en naturlige udvikling, s. 122.

Det er en bog, der giver god indsigt i skolens udvikling fra 1960'erne og fremefter – den kunne godt have været fyldigere.

GRØNLAND

**Tine Bryld: I den bedste mening.
København: Gyldendal 2010.
267 s. 299,95 kr.**

Af Christian Ydesen, ph.d.

Socialrådgiver Tine Bryld har i samarbejde med fotografen Per Volkver og socialpædagog Helene Thiesen afdækket historien om, hvorledes 22 grønlandske børn i alderen 5-8 år i 1951 blev fjernet fra deres hjem i Grønland og sendt til Danmark for der at gennemgå et dannelseseksperiment. Formålet med eksperimentet var at facilitere og lette et politisk mål om at modernisere det grønlandske sam-

fund. I den forbindelse fandt de danske myndigheder det formålstjenligt at udvælge og uddanne en gruppe grønlandske børn, der skulle agere spydspids i forhold til realiseringen af moderniseringsambitionen. Initiativet med de 22 børn kom ganske vist fra organisationen "Red Barnet", men det blev blåstemplet af de danske myndigheder (s. 14-15), og de spillede en betydelig rolle i forhold til gennemførelsen og koordineringen af projektet.

En central problemstilling i forbindelse med eksperimentet var, at der ikke var absolut klarhed hos børnene og deres familierne om, hvad det egentlig var der skulle ske (s. 15). Børnene og familierne var generelt meget autoritetstro og stillede derfor ikke grundlæggende spørgsmålstejn ved afsendelsen af børnene til Danmark og heller ikke til det efterfølgende ophold på Røde Kors' nyindrettede børnehjem i Nuuk, der betød, at børnene ikke vendte hjem til deres egne familier. Denne opsplittede tilværelse fik betydelige og livsvarige personlige konsekvenser for de implicerede børn og deres familier, og samtidig var hele forløbet omkring eksperimentet udtryk for udøvelsen af en kolonial magt i forhold til Grønland.

Siden bogens første udgave udkom i 1998, har bogen givet anledning til debat og vækkelse af stærke følelser i Grønland og Danmark. Med filmatiseringen af bogen i filmen *Eksperimentet* og udgivelsen af andenudga-ven af bogen fik debatten og følelserne fornyet energi i 2010. Således afkrævede bl.a. den grønlandske folketingspolitiker Juliane Henriksen en und-

skyldning fra officiel dansk side samt udbetaling af kompensation til de berørte børn og deres familier. En sådan undskyldning og/eller kompensation er imidlertid ikke blevet givet, men organisationen "Red Barnet" har undskyldt for sin rolle i eksperimentet.

Historisk er bogen først og fremmest et vidnesbyrd om et hidtil overset mørkt kapitel i forholdet mellem Grønland og Danmark. I den forbindelse savnes der i bogen en mere udbygget redegørelse og diskussion af den historiske kontekst, end den der findes i kapitlet "Begyndelsen" (s. 9). Kildemæssigt er bogen i hovedsagen funderet i talrige interviews med de implicerede børn og familiemedlemmer. Derudover er der foretaget kildestudier i Grønlandsdepartementets arkiv i Rigsarkivet samt i Dansk Røde Kors' arkiv (s. 126). Fortællingen kunne måske med fordel have inddraget interviews med beslutningstagere samt kildestudier i arkivet fra KIIIN (Kultureqarnermut, Ilinniartitaaner- mut, Ilisimatusarnermut, Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik [Departementet for kultur, uddannelse, forskning og kirke], hvis arkivalier ikke nødvendigvis er de samme som i Rigsarkivet, fordi der her ikke er foretaget kassation efter samme mønster som i Rigsarkivet.

Men bogen er mest af alt en indføring i de 22 børn og deres familiers livsfortællinger, hvor eksistentielle fænomener som hjemve, sprogforglem- melse, identitetsproblemer, rodløshed, splittelse og smerte optræder som gennemgående og tilbagevendende tematikker i fortællingerne.

Bogen indskrifer sig dermed en historietradition, hvor livsfortællinger og erindringsmaterialer fungerer som solidt ståsted for en levendegørelse af historiske begivenheder. Men bogen vil mere end det. Den er båret af en indignation og et ønske om at rette fokus mod en uretfærdighed, der til fulde realiserer historieskrivningens indvirkning på og betydning for nutidens forhold. I det lys er bogen både udtryk for en terapeutisk proces for de implicerede såvel som for det grønlandske og danske samfund samt for de oversøiske forbindelser mellem Grønland og Danmark. Tine Brylds ambition er at give børnene og familierne ordet – hvad tænkte de dengang og hvad tænker de nu (s. 20).

Netop denne ambition kan i nogen grad sammenlignes med Ernst Jensens ambition i sin ph.d.-afhandling *Langt hjemmefra* fra 2001, der altså er udkommet i tidsperioden mellem første- og andenudgaven af *I den bedste mening*. Ernst Jensen behandler ikke direkte eksperimentet i 1951, men derimod det såkaldte præparandarrangement, der var aktivt i perioden 1961 til 1976, hvor 1.530 grønlandske børn blev sendt på skoleophold i Danmark for at kvalificere dem til at kunne tage en dansk realeksamen. På baggrund af interviews og en spørgeskemaundersøgelse når Ernst Jensen en noget mere positiv konklusion i sin bedømmelse af grønlandske børns såkaldte "hjemsendelse" og ophold i Danmark. Men Ernst Jensens afhandling nævnes ikke af Tine Bryld, hvilket kan ærgre en læser med kendskab til forskningsfeltet, idet en diskussi-

on mellem de to positioner i forhold til grønlandske børns ophold i Danmark og ikke mindst en vurdering af de efterfølgende konsekvenser givetvis kunne være både informativ og tankevækkende.

I den bedste mening rummer imidlertid en række interessante og tankevækkende pointer. Først og fremmest skal det nævnes, at intelligens fungerede som kriterium for udvælgelsen af de 22 børn. Bogen gør dog ikke noget nærmere ud af at beskrive den bagvedliggende selektionsproces i praksis. Det nærmeste, den kommer, er Karl Heilmanns beskrivelse af, at han som medlem af kommunalbestyrelsen i Maniitsoq blev pålagt af Red Barnet at udpege børn til eksperimentet (s. 101). Pointen om intelligens som selektionskriterium kommer derfor til at flagre i vinden, og den rejser flere spørgsmål, end den besvarer, f.eks.: Blev der anvendt intelligenstests og i givet fald hvilke? Hvem forestod selektionen og i givet fald gennemførelsen af intelligenstests? Hvilke andre kriterier spillede ind på selektionen? Hvorledes blev disse opvejet i forhold til hinanden? Hvilken systematik var der i selektionen? Hvilke myndigheder var involveret i selektionsprocessen, og hvilken indbyrdes tyngde havde disse myndigheder? Denne mangel kan måske i nogen grad tilskrives den for kortfattede diskussion og redegørelse for den historiske kontekst.

En anden interessant pointe, som skinner igennem hele bogen er, at eksperimentet ikke blot var udtryk for en klar dikotomi mellem danskere som koloniherrer og grønlændere som ko-

loniserede undersætter. Der var også en dikotomi mellem den grønlandske elite og den almindelige grønlander (s. 54). Grønlanderne var med andre ord ikke en homogen gruppe i forhold til magt, økonomiske interesser og politiske dagsordener. Den grønlandske politiker Augo Lynge nævnes som et klart eksempel på en etnisk grønlander, som i høj grad var medvirkende til at lægge fundamentet for konstruktionen med at sende grønlandske børn til Danmark. Det grønlandske samfunds tilsnit af en elitær opdeling kommer også til udtryk i Helene Thiesens beretning, hvor hun beretter om sin konfirmation. Ved denne begivenhed var eliten godt repræsenteret i form af rektoren, lægen, skolelærerne, politikerne og nogle fine grønlandske familier, hvorimod hendes egen familie kun i begrænset omfang var tildelt adgang (s. 41). Denne elitære opdeling synes altså ikke umiddelbart at følge etnisk tilhørsforhold, men derimod synes det danske sprog at have fungeret som elitemarkør. Det danske sprog blev med andre ord set som nøglen til en forjættet fremtid for Grønland.

Formålet med grønlandsk uddannelse var altså assimilation til 'the Danish way', og det var et politisk valg, som blev støttet af både danske og grønlandske embedsmænd og politikere. På den anden side synes dette ønske om assimilation at være rodfæstet i en konstruktion af grønlanderne som anderledes og underlegne. Ellers var der jo ikke basis for at iværksætte en assimilation. Dermed opstår der imidlertid et paradoks, idet et sådant fundament for ønsket om assi-

milation indebærer, at grønlanderne grundlæggende er anerkendte, og dermed bliver assimilation netop umuliggjort. Dette paradoks er dog ikke udviklet i bogen, men fortællingerne rummer kimene til det. Blandt andet beretter Peter O. Petersen om forkælelse parret med umyndiggørelse (s. 207) som led i elitens omgang med den menige grønlander.

En tredje tankevækkende pointe er Tine Brylids afsløring af, at der var et element af tilfældighed i forhold til, hvilke danske plejefamilier der fik lov til at adoptere deres grønlandske plejebarn, og hvilke familier der fik afslag (s. 123ff.). Selvom det ikke var intentionen i eksperimentet, blev seks af de 22 grønlandske børn alligevel adopteret af deres danske plejefamilie. Flere plejefamilier søgte om tilladelse til adoption, men disse familier fik altså afslag. Det er klart, at adoption ville medføre endog særdeles store konsekvenser for børnene og deres familier. Det forhold, at der altså var tale om et element af tilfældighed, er vidnesbyrd om, at eksperimentet i 1951 ikke var en ret og nagelfast ordning med klare mål og kriterier. Sammenholdt med det meget mangelfulde informationsniveau samt et vist tvangselement i forhold til familierne tegner der sig i bogen et billede af et noget famlende og usikkert projekt, der fik uendeligt store personlige konsekvenser for de implicerede og samtidig afsatte en mørk plet på Danmarks koloniale fortid i almindelighed og relation til Grønland i særdeleshed.